

Autiomaan leviää - Heideggerin kansallissosialismi ja juutalaisvastaisuus *Mustien vihkojen* valossa¹

HANNU EERIKÄINEN

"Viimeinen ihminen" ryntää läpi Euroopan.²
(Martin Heidegger 1930-luvun puolivälissä)

*Der Führer selbst und allein ist die heutige und künftige deutsche Wirklichkeit und ihr Gesetz,*³ "Führer itse ja yksinomaan on nykyi-

---

¹ Kirjoitus perustuu Suomen filosofisessa yhdistyksessä 30.9.2015 pidettyyn esitelmään.

² Der "letzte Mensch" rast durch Europa (GA94: 239); vrt. Nietzsche (1968 [1883-1885]: 13): *So will ich ihnen vom Verächtlichsten sprechen: das aber ist der letzte Mensch*, "Niinpä haluan puhua teille kaikkein halveksittavammasta: ja se on viimeinen ihminen".

³ GA16: 184; Heideggerin Freiburgin yliopiston talvilukukauden 1933-1934 avajaispuhe on ohjelmallisesti nationalistis-yliopistopoliittinen, sillä se nostaa opiskelijat Saksan "kansallissosialistisen vallankumouksen" (*die nationalsozialistische Revolution*) kärkeen samalla kun se korostaa "tiedontahdon" (*Wissenwollen*) innoittaman, vanhan yliopiston korvaavan "tulevan saksalaisen hengen korkean koulun"

sen ja tulevan Saksan todellisuus ja sen laki." Näin Martin Heidegger puheessaan saksalaisille opiskelijoille 3. marraskuuta 1933. Tästä vuodesta tuli Heideggerin kohtalon vuosi, jolla oli kauaskantoiset seuraukset hänen elämäänsä ja ajatteluunsa. Saman vuoden huhtikuun 21. päivänä hänet valittiin NSDAP:n eli Saksan kansallissosialistisen työväenpuolueen painostuksella Freiburgin yliopiston rehtoriksi.⁴ Natsipuolueen jäseneksi Heidegger liittyi runsasta viikkoa myöhemmin eli saman vuoden toukokuun 1. päivänä.⁵ Virkaanastujaispuheessaan 27. toukokuuta hän määritteli yliopisto-opiskelun koostuvan "työpalvelusta" (*Arbeitsdienst*), "puolustuspalvelusta" (*Wehrdienst*) ja

---

(*künftige hohe Schule des deutschen Geistes*) merkitystä Saksan henkisen nousun perustana.

⁴ Sen lisäksi että Heidegger pyrki itse aktiivisesti rehtorin virkaan mm. yhteydenotoillaan puoluepiireihin ja asiasta vastuussa olevaan kulttuuriministeriöön, natsipuolueella oli johtava osuus Heideggerin valinnassa Freiburgin yliopiston rehtoriksi. Yliopistossa toimiva natsiprofessorien ryhmä, Freiburgin puolueosasto, paikallinen NSDAP:n äänenkannattaja *Der Alemanne* ja natsien hallitsema Badenin kulttuuriministeriö saivat painostuksellaan aikaan sen, että jo virkaan valittu anatomian professori, sosialidemokraattinen Wilhelm von Möllendorff luopui rehtorin virasta vain viisi päivää valintansa jälkeen ja yliopiston senaatti, jonka juutalaisjäsenet oli pakotettu eroamaan, valitsi enemmistöäänin Heideggerin uudeksi rehtoriksi (ks. Farías 1989 [1987]: 137–139; Schwan 1989 [1965]: 211–213; Martin 1991: 13–14; Ott 1992 [1988]: 140–143; Leaman 1993: 110; Zaborowski 2010: 251–257; Grosser 2011: 66).

⁵ Jäsennumerolla 3 125 894 Heideggerista tuli Saksan kansallissosialistisen työväenpuolueen Badenin piirin jäsen ja hän pysyi jäsenenä puolueen lopettamiseen saakka vuonna 1945. Heidegger tiesi, mihin puolue häntä velvoitti, sillä allekirjoituksellaan hän vahvisti anomuskavaakkeeseen painetun sitoumuksen, johon kuului mm. lupaus: *ich verspreche, dem Führer unbedingten Gehorsam zu leisten und als treuer Gefolgsmann des Führers die Partei mit allen meinen Kräften zu fördern*, "lupaamalla *Führerille* ehdottoman kuuliainen ja *Führerin* uskollisena seuraajana edistää puoluetta kaikkine voimineni" (Farías 1989: 137).

"tiedonpalvelusta" (*Wissensdienst*) ja teki tässä mielessä aloitteen "työleireistä" (*Arbeitslager*) ja "tiedeleireistä" (*Wissenschaftslager*) uutena opetusmuotona opiskelijoiden lähentämiseksi "kansanyhteisöön" (*Volksgemeinschaft*).⁶ Yliopistoelämän "yhtenäistämistä" (*Gleichschaltung*) koskevien hallintotoimiensa ohella hän vaikutti keskeisesti *Führerprinzipin* eli "johtajaperiaatteen" käyttöön ottoon omassa yliopistossaan elokuun 21. päivänä 1933 ensimmäisenä Saksassa ja siten hänestä tuli

---

⁶ Virkaanastujaispuheessaan *Die Selbstbehauptung der deutschen Universität* Heidegger määritteli yliopiston päätehtäväksi osallistumisen uuden Saksan rakentamiseen yhdistämällä opiskelijat ja opettajat "taisteluyhteisöksi" (*Kampfgemeinschaft*), jonka yhteistahdon momentteja olivat tyhjän intellektuaalisuuden korvaava luova työ, valmius kansan saavutusten puolustamiseen ja kansallishenkeä vahvistava tieto (GA16: 113–114, 116; Fariás 1989: 159–160; Schwan 1989: 99–100; Ott 1992: 146; Zaborowski 2010: 306–321); kaikkea tätä palvelivat työn kansallis-poliittista ihannointia ilmentävät työ- ja tiedeleirit (GA16: 125–126, 198–208, 238–239; Fariás 1989: 180–189; Ott 1992: 214–223; Safranski 1994: 295–297).

uuden yliopistojärjestyksen mukaan ylintä käskyvaltaa käyttävä *Führer-Rektor*.⁷ Vastaavalla tavalla Heidegger päätti virkatoimensa ja antamansa määräykset natsitervehdyksellä *Heil Hitler!*⁸

Tämä on toinen puoli sitä Heideggeria, jonka olemme oppineet tuntemaan "peltotien", *Feldweg*, metsän keskellä avautuvan "aukeaman", *Lichtung*, ja kaikkeen olevaan sisältyvän ja sen

---

⁷ Heidegger pyrki 20. toukokuuta 1933 suoraan Hitlerille lähettämälään sähköllä varmistamaan sekä oman yliopistollisen johtoasemansa että oman yliopistonsa ja koko Saksan yliopistolaitoksen poliittisen "yhtenäistämisen" (GA16: 105; Schwan 1989: 212; Ott 1992: 187; Pöggeler 1992: 216; Grosser 2011: 69–70). *Führerprinzip* oli Badenin kulttuuriministeri Otto Wackerin antama yliopiston hallintoa koskeva asetus, joka alkaa sanoin: *Der Rektor ist der Führer der Hochschule*, "Rehtori on korkeakoulun *Führer*" (Martin 1989: 173; Martin 2001: 149, 180–183). Heidegger sovelsi tätä asetusta *de facto* jo ennen sen virallista voimaan astumista 21. elokuuta 1933 (Schwan 1989: 211; Safranski 1994: 286; Faye 2009 [2005]: 68–72; "johtajaperiaatteen" toteuttamisesta Saksan yliopistoissa ja Heideggerin pyrkimyksistä johtaa koko Saksan yliopistolaitoksen kansallissosialistista uudistamista ks. esim. Martin 1991: 17–19; Martin 2001: 161–162, 168–171). Heideggerin yksinvaltaiset hallintotoimet johtivat kuitenkin lopulta siihen, että hän menetti yliopiston professorikunnan luottamuksen, mutta hallintotasolla kohtaamastaan vastustuksesta huolimatta Heidegger sisällytti "johtajaperiaatteen" sekä opetukseensa että ajatteluunsa (ks. Schwan 1989: 240–247; Heinz 2009: 64–68, 71–73).

⁸ Ks. esim. GA16: 106, 133, 141, 155, 163, 183, 185. Vuoden 1933 tapahtumista ja niiden taustoista sekä Heideggerin osallistumisesta kansallissosialistisen liikkeen toimintaan ks. esim. Schneeberger 1962: 13–174; Farías 1989: 131–244; Ott 1992: 131–246; Leaman 1993: 18–25, 109–140; Thomä 2013. Willem van Reijen (2009: 53) toteaa yhteenvetonaan Heideggerin poliittisista puheista vuonna 1933, että ne "todistavat hänen ehdottomasta alistumisestaan Hitlerin ja puolueen valtaan", *zeugen von einer bedingungslosen Unterordnung unter Hitler und die Partei*, mikä ei kuitenkaan missään mielessä merkinnyt Heideggerille alamaisuutta, vaan puolueen periaatteiden mukaista johtaja-asennetta.

mahdollistavan "olemisen", *Sein*, poeettisena ajattelijana,⁹ Schwarzwaldin Todtnaubergin vuoristomajassa asustavana perimmäisiä kysymyksiä pohdiskelevana mietiskelijänä, joka ylpeänä omasta alemannilaisesta maanläheisyydestään uhmasi Berliinin natsisuuruuksien hallitsemaa valtakunnan yliopistopolitiikkaa ohjelmanjulistukseksi tarkoitetulla puheellaan: *Warum bleiben wir in der Provinz?*, "Miksi me jäämme provinssiin?".¹⁰

Heidegger-kiistan pitkä perinne

Viime aikoina Heidegger on jälleen joutunut kriittisen huomion kohteeksi natsiyhteyksiensä takia, liittyen tällä kertaa hänen ajatteluunsa sisältyvään antisemitismiin, jota tässä yhteydessä tarkastelen Heideggerin *Mustien vihkojen*, *Schwarze Hefte*, eli hänen äskettäin julkaistujen "ajatuspäiväkirjojensa", *Denktagebücher*, valossa.¹¹ Sanon jälleen, sillä Heideggerin suhteesta kan-

---

⁹ Heideggerin termeistä ks. esim. GA13: 87–90; GA14: 80–83; GA2; Heideggerin poetisoivasta kirjoitus- ja ajattelutavasta ks. Appelhans 2002.

¹⁰ Heideggerin kielen ja ajattelun alemannilaisesta taustasta ja hänen kotiseudun rakkaudesta ks. esim. GA13: 117–118, 123–125, 133–150. Heideggerin elämänsäntettä ja maailmankuvaa valaisevasta, Berliner Rundfunkin 25. marraskuuta 1933 radioimasta "provinssipuheesta" eli hänen poeettisesta, mutta selväsanaisesta kannanotostaan kotiseudun puolesta otsikolla "Schöpferische Landschaft: Warum bleiben wir in der Provinz?", jonka Sender Freiburg ja Reichssender lähettivät uudelleen 2. maaliskuuta 1934 ks. GA13: 9–14; Morat 2007: 152; Trawny 2009: 217. Heideggerin alemannilaisuudesta "jälkikäteenä ja stilisoituna itsetulkintana" ks. Mehring 1992: 130.

¹¹ Ks. GA94; GA95; GA96; GA97. Ilmaisu *Denktagebuch* on peräisin Peter Trawnylta (2014: 530; ks. myös kirjoitustani Eerikäinen 2015, jossa tarkastelen Mustien vihkojen nostattamaa keskustelua Saksassa). Heideggeria koskevista aikalaisarvioista ks. Denker & Zaborowski 2009a;

sallissosialismiin on yhä uudelleen käyty keskustelua aina vuodesta 1953, jolloin Jürgen Habermas 24-vuotiaana opiskelijana julkaisi *Frankfurter Allgemeine Zeitungissa* artikkelinsa "Mit Heidegger gegen Heidegger denken. Zur Veröffentlichung von Vorlesungen aus dem Jahre 1935",¹² jossa hän kritisoi Heideggerin vuoden 1935 luentosarjan *Einführung in die Metaphysik* julkaisemista jälkikäteen korjailtuna.¹³ Heideggerin ajattelu ja toiminta kokonaisuudessaan joutuivat uuteen valoon vuonna 1962, jolloin ilmestyi Guido Schneebergerin toimittama teos *Nachlese zu Heidegger. Dokumente zu seinem Leben und Denken*.¹⁴ Tässä dokumenttikokoelmassa tosiasiat puhuivat puolestaan: arkistojen aikalaistodisteet kertoivat vääjäämättömästi Heideggerin aatteellis-poliittisesta sitoutuneisuudesta kansallissosialistiseen liikkeeseen.¹⁵

Theodor W. Adornon vuonna 1962 esittämän arvion mukaan Heideggerin koko ajattelu ilmentää tätä sitoutuneisuutta, sillä, kuten Adorno asian kiteyttää, *Heideggers Einordnung in den Hitlerschen Führerstaat war kein Akt des Opportunismus, sondern folgte aus einer Philosophie, die Sein und Führer identifizierte*,¹⁶ "Heideggerin sopeutuminen hitleriläiseen *Führer*-valtioon ei ollut mikään opportunistinen teko, vaan se oli johdonmukainen seuraus filosofiasta, joka samaisti olemisen ja johtajan". Siten Heideggerin filosofia oli Adornon mukaan *bis in ihre innersten Zellen faschistisch*,¹⁷ "aina viimeistä soluaan myöten fasistista". Sanottakoon, että en jaa tätä yksioikoista käsitystä. Se ei kuvaa

---

Heidegger-kiistasta vuoteen 1988 ks. Altwegg 1988; myöhemmästä Heidegger-kiistasta ks. esim. Denker & Zaborowski 2009b.

¹² Ks. Habermas 1991 [1953].

¹³ Vrt. GA40; Pöggeler 1963: 322; Schwan 1989: 136-137; Givsan 1998: 117-119.

¹⁴ Ks. Schneeberger 1962.

¹⁵ Saksan akateemiset piirit, mukana Heidegger, tunnustautuivat Hitlerin aatteen kannattajiksi Leipzigissä marraskuun 11. päivänä 1933 järjestetyssä tilaisuudessa.

¹⁶ Adorno 1963: 464.

¹⁷ Adorno 1976 [1963]: 637.

asianmukaisesti Heideggerin ajattelua, vaan kertoo enemmänkin juutalaissyntyisen Adornon sinänsä ymmärrettävästä yliherkkyydestä suhteessa kaikkeen, mikä vähänkin viittasi kansallissosialismiin, ehkä myös hänen lähtökohtaisesti pahan-suopaisesta ahdaskatseisuudestaan kilpailevan suunnan edustajaa kohtaan, mutta varmastikin myös siitä, että hän ei jaksanut tai halunnut paneutua Heideggerin esoteriselta vaikuttavaan ajatteluun, joka on toki olennaisesti muuta kuin filosofiana esittäytyvää natsihouretta.¹⁸

Schneebergerin dokumenttikokoelmaa seurasi vuonna 1987 Victor Faríasin perusteellinen historiallinen selvitys Heideggerin filosofisesta elämäntiestä sen alkuvaiheista sodanjälkeiseen tilanteeseen saakka, otsikolla *Heidegger et le nazisme*.¹⁹ Se käynnisti asiasta ennennäkemättömän kiivaan kiistan. Saksassa siihen varmastikin osaltaan myötävaikutti teoksen saksankielisen laitoksen esipuheeksi liitetty Habermasin kriittinen tutkielma "Heidegger – Werk und Weltanschauung".²⁰ Lisävaloa Heideggerin natsiyhteyksiin toi vuonna 1988 Hugo Ottin kokoamaan laajaan asiakirja-aineistoon perustuva Heideggerin intellektuaalista elämäkertaa hahmottava teos *Martin Heidegger. Unterwegs zu seiner Biographie*.²¹ Uutta pontta keskustelulle antoi Bernd Martinin vuonna 1989 toimittama aikalaisarvioista ja dokumenttiaineistosta koottu *Heidegger und das 'Dritte Reich'. Ein Kompendium*,²² joka syvensi Heideggerin filosofista henkilökuvaan hänet myötäeläneiden muistelmilla. On syytä nostaa esiin myös vuonna 1994 julkaistu Rüdiger Safranskin Heideggerin

---

¹⁸ Heideggerin ajattelun esoterisuudesta ks. Trawny 2010; vrt. Appelhans 2002: 41, 201; Morat 2007: 23, 194-195-196. Heideggerin ajattelun kontekstualisoimiseksi historiallisissa yhteyksissään ks. Haug 1989, Leaman 1993 ja Sandkühler 2009, joissa tarkastellaan saksalaisen filosofian tilannetta kansallissosialismissa; Freiburgin yliopistosta kansallissosialismin aikana ks. John et al. 1991.

¹⁹ Ks. Farías 1989.

²⁰ Ks. Habermas 1987.

²¹ Ks. Ott 1992.

²² Ks. Martin 1989.

teoksia ja niiden historiallisia yhteyksiä tarkasteleva eläytyvä elämäkerta *Ein Meister aus Deutschland. Heidegger und seine Zeit*²³ – otsikkohan viittaa juutalaissyntyisen Paul Celanin paljon huomiota herättäneeseen runoon *Todesfuge*, "Kuoleman fuuga", jossa kuolemaa kutsutaan nimellä *ein Meister aus Deutschland*.²⁴

Vaikka jo näiden teosten perusteella oli viimeistään 1990-luvulla selvää, että Heidegger oli sitoutunut ajattelussaan idealisoimaansa kansallissosialistiseen liikkeeseen Hitlerin valtaannoususta aina Kolmannen valtakunnan romahdukseen saakka (ja monen mielestä senkin jälkeen),²⁵ Heideggeria koskeva väitely käynnistyi vuonna 2005 vielä kerran uudelleen, osin rai-vokkain sävyin, kun Emmanuel Faye julkaisi perinpohjaiseen arkistotyöhön perustuvan teoksensa *Heidegger. L'introduction du nazisme dans la philosophie*,²⁶ jossa hän tarkasteli erityisesti Heideggerin julkaisemattomia seminaareja vuosina 1933–1935 sekä niihin sisältyviä ja Heideggerin samaan aikaan muissa yhteyksissä esittämiä kansallissosialismin aatteiden mukaisia

---

²³ Ks. Safranski 1994.

²⁴ Ks. Celan 2004.

²⁵ Luovuttuaan rehtorin virasta huhtikuussa 1934 Heidegger vetäytyi ulkoisesti puolueen toiminnasta, mutta pysyi uskollisena filosofisesti tulkitsemalleen kansallissosialismin aatteelle, sen "sisäiselle totuudelle ja suuruudelle" (*innere Wahrheit und Größe*) (GA40: 208). Rehtori-kautensa jälkeen Heidegger palasi eri tavoin yhä uudelleen sekä luennoissaan että kirjoituksissaan kansallissosialismin *mahdollisuuteen*, on korostettava: hänen mielestään *menetettyyn* mahdollisuuteen (ks. esim. Zaborowski 2010: 476–491). Mustissa vihkoissa Heidegger kutsuu omaa kansallissosialismiaan "henkiseksi kansallissosialismiksi", *geistiger Nationalsozialismus* (GA94: 135), vastakohtana natsipuolueen "vulgaarikansallissosialismille", *Vulgärnationalsozialismus* (ibid.: 142). Tässä suhteessa Mustien vihkojen keskeinen teema on Heideggerin *Auseinandersetzung*, välienselvittely, kansallissosialismin aatteen ja politiikan kanssa, hänen oman ajattelunsa kautta tapahtuva kansallissosialismin idean, sen *ideaalisen sisällön*, historiallis-filosofinen *Aufarbeitung*, työstäminen.

²⁶ Ks. Faye 2009.

Führer-valtiota tukevia näkemyksiä. Teoksen perusajatus poikesei edeltävistä selvityksistä siinä suhteessa, että Faye siirsi huomion siihen, miten Heideggerin ajattelu itse asiassa merkitsee – korostettakoon: Faye’n kiistanalaisen tulkinnan mukaan – natsismin tuomista filosofiaan (siihenhän otsikko nimenomaan viittaa), siis itse filosofian ”natsifioimista”.²⁷

Aivan uuden käänteiden Heideggerin natsiyhteyksiä koskeva kiista sai lopulta muutama vuosi sitten, kun Vittorio Klostermann Verlag aloitti Heideggerin *Mustien vihkojen* eli hänen vuosikymmeniä piilossa olleiden muistiinmerkintöjensä julkaisemisen. Kuten tuonnempana nähdään, *Mustien vihkojen* merkinnöissä näyttäytyy kansallissosialistisen kauden Heidegger kaikkein suorapuheisimmillaan, julkisuudelta kätkeytyneenä ja siksi mitään kaihtamattoman avomielisenä. Esiin nousee Heidegger, josta häneen sitoutuneet filosofit eivät ole halunneet kuulla puhuttavan. Vihkoista nimittäin käy ensi kertaa ilmi kaikessa vääjäämättömydessään Heideggerin juutalaisvastaisuus, joka ei tule esille hänen koottujen teostensa aikaisemmin julkaistuissa osissa. Olennaista on, että vaikka Heideggerin kielteinen käsitys juutalaisuudesta eroaa natsien juutalaisvihamielisyydestä siinä, että se perustuu Heideggerin 1930-luvun alussa alkunsa saaneeseen *Sein*-ajatteluun, se siitä huolimatta myötäilee omalaatuisella tavalla kansallissosialismin ihannoimaa saksalaisuutta kaiken sen vastakohtana, jota juutalaisuus edustaa.²⁸

---

²⁷ Edellä mainittujen Heideggerin ja kansallissosialismin yhteyksiä dokumentoivien teosten ohella Heideggerin natsien politiikkaa tukevan rehtorikauden keskeisiä lausuntoja, puheita ja elämäkerrallista aineistoa on koottu myös vuonna 2000 julkaistuun koottujen teosten kuudenteentoista osaan, joka kokonaisuudessaan kattaa Heideggerin ajattelun vuodesta 1910 vuoteen 1976 (ks. GA16).

²⁸ Peter Trawny (2015 [2014]), Heideggerin *Mustien vihkojen* julkaisija, kuvaa Heideggerin juutalaisvastaisuutta ”olemishistorialliseksi antisemitismiksi”, *seinsgeschichtlicher Antisemitismus*, Donatella Di Cesare (2015, 2016 [2014]), saksalaisen filosofian antisemitistisiin juonteisiin

Heideggerin filosofis-poliittinen radikalisoituminen

Sein und Zeitin julkaisemisen jälkeen, siis jo 1920-luvun lopulla, Heidegger joutui filosofiseen kriisiin, sillä hän ei enää pitänyt teoksessaan esittämiään ajatuksia päteväenä olemisen historian ymmärtämisen kannalta.²⁹ Tilannetta kärjisti osaltaan myös hänen työtään koskevan kritiikin voimistuminen. Tätä edusti erityisesti Wienin piiriin kuuluvan Rudolf Carnapin näkemys, jonka mukaan Heideggerin ajattelu käsitteli mielivaltaiseen kielenkäyttöön perustuvia "näennäsongelmia".³⁰ Mutta, kuten Heideggerille yhä läheisemmäksi käynyt Hölderlin sanoo: *Wo aber Gefahr ist, wächst / Das Rettende auch*,³¹ "mutta siellä missä on vaara, voimistuu / pelastava myös". Toisin sanoen, Heideggerille tie kriisistä ulos oli pako eteenpäin, ajattelun radikalisoituminen,³² oman erityisen filosofisen kielen voimistaminen, ja mikä tärkeintä, entistä määrätietoisempi päättäväisyys, *Entschlossenheit*, kaiken toiminnan johtavana periaatteena. *Sein und Zeitin* jälkeisestä Heideggerista tuli taisteleva filosofi, hän politisoitui filosofisesti.³³

Tienviittana kohti tulevaa toimi jo Heideggerin vuonna 1929 pitämä virkaanastujaispuhe *Was ist Metaphysik?* hänen tultuaan

---

perehtynyt italiainen tutkija, puhuu puolestaan Heideggerin "metafyysisestä antisemitismista", *metaphysischer Antisemitismus*. Yhteistä molemmille on se, että he näkevät Heideggerin juutalaisvastaisuuden nousevan hänen ajattelustaan, joka korostaa *Seinin/Seynin* olemusyhteyttä saksalaisuuteen.

²⁹ Ks. esim. Pöggeler 1992: 280; Morat 2007: 118-119; Grosser 2010: 233-234; Zaborowski 2010: 189-191.

³⁰ Ks. Carnap 2004 [1928]; vrt. esim. Janke 2011: 41-49.

³¹ GA7: 29, 35.

³² Heideggerin ajattelussa aito radikalismi merkitsee *Bewahrung des Ursprungs*, "alkuperän varjelemista", alkuperän säilyttämistä, suojaamista ja hoivaamista (ks. GA96: 51-52).

³³ Vrt. Schwan 1989; Mehring 1994; Grosser 2011.

valituksi Freiburgin yliopiston filosofian professoriksi.³⁴ Tämä puhe merkitsi käännettä Heideggerin ajattelussa, sillä se viitoitti hänelle suunnan *Sein und Zeitin* fundamentaaliontologiasta hänen myöhempään *Sein*-ajatteluunsa. Tässä vaiheessa Heideggerin ajatteluun astuu koko voimallaan *das Nichts*, "ei-mikään" ja tästä "ei-minkään" "ei-mikyydestä" nousee esiin kysymys, jolla eri muodoissaan on keskeinen merkitys Heideggerin suunnistaessa kohti filosofian, ajattelun ja yliopiston tehtävän uudelleen määrittelyä. Heideggerin virkaanastujaispuhe on siis eräänlainen koko Saksan henkistä elämää koskeva taisteluhaaste sen uudessa, modernille ominaisten tieteellis-teknisten muutospainoiden aiheuttamassa tilanteessa: *Warum ist überhaupt Seiendes und nicht vielmehr Nichts?*, "Miksi on ylipäätään olevaa eikä pikemminkin ei-mitään?".³⁵ Tätä kysymystä Carnapin tieteentilosophisen filosofia, hänen looginen empirisminsä ja hänen siihen perustuva metafysiikan kritiikkiinsä, ei Heideggerin mukaan voinut kirjaimellisesti käsittää. Koska Heideggerin mielestä logiikka osoittautui kelvottomaksi käsittämään "ei-minkään" olemista, hän hylkäsi logiikan metafysiikkaa koskevan tarkastelun metodina. Siellä missä *das Nichts* asettuu ongelmaksi avautuu tie *Seinin* ajatteluun. Tämä "ei-mikään" johtaa lopulta Heideggerin kategoriseen toteamukseen "filosofian loppusta", joka itse asiassa merkitsee *ajattelun* alkua.³⁶

---

³⁴ Ks. GA9.

³⁵ Ibid.: 122.

³⁶ Ks. esim. "Das Ende der Philosophie und die Aufgabe des Denkens" (1964) (GA14), jossa Heidegger pohtii mm. metafysiikan ja *Seinin* suhdetta kysymyksenä, joka avautuu ajattelulle sen tavoittaessa "aukeaman", *Lichtung*; kirjoituksessaan "Zur Frage nach der Bestimmung der Sache des Denkens" (1965), Heidegger sanoo, että mikäli filosofinen ajattelu sen perinteisessä muodossa päättyisikin, "jää mahdollisuus, että filosofian loppuun kätkeytyy ajattelun toinen alku, *es bleibt möglich, das sich im Ende der Philosophie ein anderer Anfang des Denkens verbirgt* (GA16: 621), nimittäin ajattelu metafysiikan jälkeen, metafysiikan ylittävä ajattelu.

Siten "ei-minkään" "ei-mikyydestä" avautuu uusi perspektiivi sekä filosofiaan yleisesti että erityisesti Heideggerin pyrkimykseen murtaa vallitsevan filosofian ajattelulle asettamat rajat. Suhteessa aikakauden tieteellis-tekniseen rationalismiin – kaikkeen siihen, mihin Heidegger *Mustissa viikkoissa* viittaa termillään *Machenschaft* (tästä tarkemmin tuonnempana)³⁷ – Heideggerin "ei-mitään" koskevassa kysymyksessä näyttäytyy filosofinen kuilukokemus, jonka valossa olemisen ymmärtäminen vaatii akateemisen filosofian ylittävää kykyä heittäytyä tuntemattomaan. Tätä merkitsee Heideggerin filosofinen radikalisoituminen: Heidegger asettautui sekä perinteistä että oman aikansa vallalla olevaa filosofian itseymmärrystä vastaan, ennen kaikkea siinä suhteessa kuin se esittäytyi tieteenfilosofisesti suuntautuneiden uskantilaisuuden, positivismin ja loogisen empirismin sekä erityisesti näiden suuntausten tosiasioita ja totuutta koskevien käsitysten muodossa. Kehitteillä olevan *Sein*-ajattelua koskevan kantansa Heidegger toi esiin puheenvuoroissaan Davosin kiistassa huhtikuussa 1929.³⁸ Tästä eteenpäin Heidegger, hiihtävä filosofi, ei ollut ainoastaan murtomaahiihtäjä, hänestä tuli myös syöksylaskija.

---

³⁷ Sana *Machenschaft* merkitsee tavallisesti "juonittelua", "vehkeilyä" tai "keinottelua", mutta Heideggerilla tähän sanaan liittyy syvempi ja laajempi merkitys: se kuvaa tieteen ja tekniikan luomaa elämäntapaa ja kulttuurista tilannetta, jolle on ominaista kaiken tekninen hallinta ja esineellistäminen, laskennallisuus ja suunnittelu sekä hengetön hyötyrationalismi, siis puhtaasti teknisten, hallinnollisten ja tuotannollis-taloudellisten ratkaisujen ylivalta. Tässä mielessä *Machenschaft* kuuluu metafysiikan aikakauteen, sillä korostaessaan kaiken olevan suunnittelua, ennakoitua ja laskennallista hallintaa se on "olemisen unohtamisen" ilmaus; tätä kaikkea Heidegger kuvaa kolmella valtaa ja voimaa tarkoittavalla sanalla: *Gewalt*, *Macht* ja *Herrschaft* (ks. GA66: 16–25; Zaborowski 2010: 538–539).

³⁸ Davosissa keväällä 1929 järjestetyillä Korkeakoulupäivillä, *Hochschultage* (17.3.–6.4. 1929), Heidegger toi akateemiseen julkisuuteen Kant-tulkintansa, jonka myötä hän sanoutui irti filosofiassa vallitsevasta käsityksestä koskien tieteen ja filosofian yhteyksiä ja esitti sen

Tätä taustaa vasten käy myös ymmärrettäväksi, että Hitlerin valtaannousu, *Machtergreifung*, 30. tammikuuta 1933 tuli Heideggerille kuin tilauksesta. Kansallissosialismin ehdottomuus ja sen germaanis-teutoninen paatos vastasi Heideggerin suuruusuntaista ajatusta ei ainoastaan saksalaisen filosofian, vaan myös koko Saksan henkisen elämän täydellisestä uudistamisesta sen modernille ominaisten tieteellis-teknisten haasteiden oloissa.³⁹ Hitlerin astuessa Saksan johtoon Heidegger näki hetkensä koittaneen ja siten hänen valintansa Freiburgin yliopiston rehtoriksi avasi hänelle mahdollisuuden ryhtyä toteuttamaan yliopistofilosofian ja ylipäätään filosofisen ajattelun perinpohjaista uudelleen suuntaamista, jota koskevaa ohjelmanjulistusta merkitsi Heideggerin *Rektoratsrede*, hänen Freiburgin yliopiston rehtorin virkaan astuessaan pitämänsä puhe 27. toukokuuta 1933 otsikolla *Die Selbstbehauptung der deutschen Universität*, "Saksalaisen yliopiston itsensä määrääminen";⁴⁰ ohjelmanjulistus, joka uhkuu Heideggerin itsetietoista taisteluinnotusta ja

---

vastakohtaksi uuskantilaisuuden kritiikistä nousevan oman ajattelunsa, joka palauttaa filosofiaan kysymyksen olemisesta, *das Sein* (ks. GA3; Denker 2011: 95–102; Carnapin Heidegger-kritiikistä ks. Carnap 1975 [1929]; Heideggerin, Cassirerin ja Carnapin positioista Davosin kiistassa ks. esim. Givsan 2011: 17–41, 95–98; Friedman 2004).

³⁹ Bernhard H. F. Taureck (2008: 14–23) puhuu tässä yhteydessä Heideggerin ja kansallissosialismin "intressien yhteisyydestä", *Interessengemeinsamkeit*, siis pyrkimysten, tavoitteiden ja etujen yhteisyydestä: Heidegger uskoi oman ajattelunsa ei ainoastaan tukevan kansallissosialistista liikettä, vaan antavan sille filosofisen sisällön ja suunnan ja natsit puolestaan uskoivat saaneensa Heideggerista puolueelle arvokkaan ja hyödyllisen tukijan. Kysymys oli siis yhteisestä projektista, jonka yhdistävänä tekijänä oli johtajan ja hänelle uskollisten seuraajien muodostama "Führer-valtio", *Führerstaat* (ks. esim. Schwan 1989: 89–106; Faye 2009: 205–206; Zaborowski 2010: 413–417).

⁴⁰ Trawnyn (2010: 33–35) mukaan Heidegger näki rehtorin puheessaan 27. toukokuuta Hitlerin valtaannousun merkitsevän "filosofian yliopistopoliittisen valtaannousun" (*universitätspolitische Machtergreifung der Philosophie*) mahdollisuutta, joka johtaisi "herruustiedon"

varmuutta siitä, että hän oli nyt astunut merkittävään tehtävään kamppailussa Saksan henkisen nousun turvaamiseksi.⁴¹ *Man muß sich einschalten*, "on mentävä mukaan, osallistuttava", hän ilmoitti innostuneena saman vuoden maaliskuussa kirjeessään Karl Jaspersille, joka kaksikymmentäluvulla oli ollut hänen

---

(*herrschaftliches Wissen*) valtaan tuloon, siis filosofian ylivaltaan muihin tiedon- ja tieteenaloihin nähden (Heideggerin rehtorin puheen poliittisista linjauksista ks. GA16: 107–117). Rehtorikautensa hallintotoimillaan Heidegger myös osoitti, että hänen pyrkimyksensä oli nostaa oma filosofinen ajattelunsa hallitsevaan asemaan ei ainoastaan hänen omassa yliopistossaan, vaan koko Saksan yliopistolaitoksessa (ks. esim. Farías 1989: 151–218; Mehring 1992: 79–83, Mehring 1994; Zabrowski 2010: 260–404).

⁴¹ Sana *Selbstbehauptung* kääntyy vaikeasti suomeksi ja voidaan siksi suomentaa eri tavoin. Koska tällä sanalla on tärkeä merkitys Heideggerin kansallissosialismiin kääntymisessä sen merkitysyhteyksiä on syytä selittää. Sanan pohjana on sinänsä tavallinen saksan kielen sanasta *Haupt*, "pää", johdettu verbi *behaupten*, jonka tavalliset merkitykset saksan kielessä ovat (1) *mit Bestimmtheit aussprechen, überzeugt sagen*, mitä vastaa suomen kielen sana "väittää"; (2) *erhalten, bewahren, erfolgreich verteidigen*, kuten myös *bestehen, beibehalten, standhalten*, joille ei suomen kielessä ole yhtä vaastaavaa ilmaisua, mutta jotka tarkoittavat sekä "pitämistä" ja "säilyttämistä" että "menetyksestä puolustamista", kuten myös (3) *trotzen*, siis "uhmata", "haastaa"; tämän lisäksi muodossa *sich behaupten* sana tarkoittaa samaa kuin *sich durchsetzen und seine Position sichern* eli suomeksi "lyödä itsensä läpi ja varmistaa asemansa". Kun verbin substantivoituun muotoon *Behauptung* lisätään sana *selbst*, "itse", ilmaisu viittaa kykyyn määrätä itse itsestään, määrätä omasta olemisestaan, siis merkityksessä "nostaa oma päänsä", "pitää oma päänsä" eli vastata itsestään ja seisoa sanojensa takana. Näin ollen *Selbstbehauptung* tarkoittaa omasta itsestä lähtevää itsenäistymistä, oman olemuksensa määräämistä, itsensä maailmaan asettamista, itsensä määräämisen merkityksessä.

taistelutoverinsa yliopiston uudistamista koskevissa pyrkimyksissä.⁴² Tähän saksalaisen yliopiston perinpohjaiseen uudistamiseen kansallissosialismin aatteiden mukaisesti Heidegger paneutui koko tarmollaan lyhyeksi jääneellä rehtorikaudellaan.

Metapolitiikka ja poliittis-poeettinen käänne

Mutta Heideggerin vuoden 1933 kansallissosialistinen hurmos oli pian ohi, se vaihtui jo seuraavan vuoden keväällä natsipuolueen matalamielisyyden ja riitaisen virkatyön aiheuttamaan ahdistavaan turhautuneisuuteen. Eikä Heideggerin tilannetta helpottanut se, että erottuaan huhtikuussa 1934 pettymykseksi osoittautuneesta rehtorin virastaan hän menetti asemansa Saksan johtavana filosofina, vaikkakin hän pysyi professorin virassaan ja saattoi siten edelleen pitää luentojaan.⁴³ Tämän lisäksi Heideggerin oli edelleen mahdollista toimia kansallissosialismin aatetta toteuttavassa yliopisto- ja koulutuspolitiikassa: hän oli aloitteentekijänä *Dozentenakademie*-nimellä tunnetun kansallissosialismille uskollisten yliopisto-opettajien koulutuskeskuksen perustamishankkeessa, joka kylläkin kariutui pian Heideggerille vihamielisten puoluepiirien vastustukseen, ja osallistui samalla natsi-ideologian mukaisen "Saksan oikeusakatemian", *Akademie für Deutsches Recht*, politiikkaa tukevan "Oikeusfilosofisen valiokunnan", *Ausschuß für Rechtsphilosophie*,

---

⁴² Safranski 1994: 266; Heideggerin ja Jaspersin kannanotoista yliopiston kriisiin ja heidän "aristokraattisen yliopiston" ajatuksestaan sekä yliopistokysymyksen merkityksestä Heideggerin radikalisoitumiselle ks. esim. Pöggeler 1992: 78–81, Pöggeler 1999: 135; Bambach 2003: 69–111; Zaborowski 2010: 32–34, 134–159; Denker 2010.

⁴³ Ks. esim. Safranski 1994: 301–306; Zaborowski 2010: 368–404; Denker 2011: 124–134; van Reijen 2009: 62–63; Grosser 2010: 70–75. Heideggerin rehtorin virasta eroamisen jälkeistä asennetta kuvaa hyvin lause *Mustista vihkoista* 1930-luvun puolivälissä: *Die wirkliche Philosophie steht immer und notwendig abseits*, "Todellinen filosofia seisoo aina ja välttämättä sivussa" (GA94: 246).

toimintaan ja toimi myös puhujana Berliinin "Saksalaisen politiikan korkeakoulun", *Deutsche Hochschule für Politik*, puhujana.⁴⁴

Huolimatta Heideggerin Hitleriin kohdistamasta ihailusta ja vakaasta uskosta Hitleriin uuden Saksan suunnannäyttäjänä,⁴⁵ hän arvostelee *Mustissa viikkoissa* ankarin, välistä jopa pilkallisin sanoin natsien luomaa uutta yhteiskuntajärjestystä, sen teknokraattista, hengetöntä ja perimmältään valheellista ajattelu- ja hallintotapaa.⁴⁶ ViHKot ovat siis julkisesta, johtavasta asemastaan luopumaan joutuneen, oman ajattelunsa suhteen hiljaisuuteen ja vaikenemiseen vetäytyneen filosofin synkkää itsepuhe-
lua, resignoitunutta aikalaistilitystä ja dystooppis-utooppista

⁴⁴ *Dozentenakademie*-hankkeesta ks. GA16: 308–314; GA95: 102, 125–126; Heideggerin koulutushankeista ks. esim. Farías 1989: 214–218, 277–282; Ott 1992: 241–246; Safranski 1994: 313–316.

⁴⁵ Ks. esim. Schwan 1989: 221, 263; Martin 1991: 20–21; Safranski 1994: 316; Taureck 2008: 39; van Reijen 2009: 64; Zaborowski 2010: 272.

⁴⁶ Heideggerin mukaan natsipuolueen toteuttama kansallissosialismi merkitsi bolshevismiin tavoin *Machenschaftin* voittoa (GA96: 127); siten "kansallis-sosialismi", *National-sozialismus*, oli muuttunut "rationaalisosialismiksi", *Rational-sozialismus* (GA96: 195), jossa kaikki oleva oli alistettu hyötynäkökohdille: yliopisto, tiede, filosofia, ajattelu, kirjallisuus, koko henkinen elämä oli pakotettu *Betrieb*- eli yritysajattelun, hengettömän ja pinnallisen managerismin valtaan; kaikkea hallitsi *Organisation*, "organisaatio", ja *Organisieren*, "organisointi", *totale Mobilmachung*, "totaalinen liikekannallepano" (GA95: 370, GA96: 63, 128, 135, 180, 213) ja ideologis-poliittisesti manipuloitujen joukkojen *Masenherrschaft*, "massojen herruus" (GA95: 205), lopputuloksenaan "planetarismista" (*Planetarismus*) nouseva "idiotismi" (*Idiotismus*) eli vain omasta itsestään kiinnostuneiden massayksilöiden kaiken tasapäistävä ylivalta (GA96: 260–262, 264–266); kuten Heidegger (GA97: 209) toteaa: *Im "Nationalsozialismus", d.h. in der erbärmlichen Abirrung seines Wesens, wurde der "Geist" nur verachtet*, "Kansallissosialismissa", siis sen surkean harhautuneessa muodossa, 'henkeä' vain halveksittiin"; ks. myös esim. GA94: 177, 179, 291, 341, 364–366, 472; GA95: 173, 360–362; GA96: 13–14, 31, 37–40, 201–202, 226, 229.

ennustelua, lyhyesti: osin melankolista, osin raivostunutta yksityisajattelua, jonka poliittisena viitekehyksenä on se mitä natsit nimittivät Heideggerin "yksityiseksi kansallissosialismiksi", *Privatnationalsozialismus*.⁴⁷

Merkittävää on, että huolimatta Heideggerin *Mustissa viikkoissa* natsipuolueen politiikkaan kohdistamasta kritiikistä, niistä käy kuitenkin samalla ilmi hänen henkinen ja aatteellispoliittinen sitoutumisensa kansallissosialismin *ihanteeseen* sellaisena kuin hän sen ymmärsi – tai kuvitteli.⁴⁸ Avaintermi tässä suhteessa on Heideggerin ilmaisu *Metapolitik*, "metapolitiikka", jonka avulla hän pyrki yhtä aikaa irrottautumaan natsipuolueen virallisesta ohjelmasta ja luomaan sille oman, filosofisen, "olemisen historiaan" perustuvan vaihtoehdon – se on omalla tavallaan politiikan jatkamista toisin keinoin, filosofisen radikalismien lähtökohdista. Heideggerin omin sanoin:

Täälläolon metafysiikan täytyy syventyä sen sisäisen rakenteen mukaan ja laajentua "tämän" historiallisen kansan metapolitiikaksi.⁴⁹

---

⁴⁷ Termi on alunperin peräisin Badenin natsi-kulttuuriministeri Otto Wackeriltä, joka Heideggerin rehtorin virkaanastujaispuheen kuultuaan arvosteli tätä puolueen linjasta poikkeamisesta kutsuen sitä "yksityiskansallissosialismiksi", *Privatnationalsozialismus*, kuten Heidegger sodan jälkeen selonteossaan "Das Rektorat 1933/34" (1945) selitti (GA16: 381; vrt. esim. Pöggeler 1963: 320–321; Mehring 1992: 76–83; Zaborowski 2010: 27, 249–250, 259, 490).

⁴⁸ *Mustissa viikkoissa* Heidegger (GA95: 408) toteaa: *Rein "metaphysisch" (d.h. seynsgeschichtlich) denkend habe ich in den Jahren 1930-1934 den Nationalsozialismus für die Möglichkeit eines Übergangs in einen anderen Anfang gehalten und ihm diese Deutung gegeben*, "Puhtaan "metafyysisesti" (mikä tarkoittaa olemishistoriallisesti) ajatellen pidin vuosina 1930-1934 kansallissosialismia mahdollisena ylimenovaiheena toiseen alkuun ja annoin sille tämän tulkinnan".

⁴⁹ *Die Metaphysik des Daseins muß sich nach ihrem innersten Gefüge vertiefen und ausweiten zur Metapolitik "des" geschichtlichen Volkes.*

Kuten tuonnempana nähdään, metapolitiikan käsitteeseen sisältyvä nationalismi on Heideggerin omalaatuisten antisemitismien lähtökohta. "Historiallisen kansan" metapolitiikka merkitsee vieraista vaikutuksista vapautetun Saksan kansan johdattamista sen historiallisen kutsumuksen, olemisen ymmärtämisen lähteille. Tähän ajatukseen päivänpolitiikan "yläpuolella", sen "tuolla puolen", olevasta politiikan alueesta, siis poliittisen – *das Politische* – ja ylipäätään politiikallisuuden sfääristä, itse asiassa kiteytyy koko Heideggerin olemisen historiallisuutta koskeva myöhempi, 1930-luvun taistelutilanteessa muotoutuva filosofinen ohjelma. Tässä yhteydessä on huomattava, että Heideggerin politiikan käsite, ylipäätään hänen "poliittista" koskeva ymmärryksensä, on esoterisuuden lisäksi elitistinen: sen lähtökohdan muodosti Saksassa ja saksan kielessä vahvamerkityksinen "hengen", *Geist*, käsite ja siihen perustuva "henkisyys" ja siihen läheisesti liittyvä "johtajuus", *Führerschaft*, josta Saksassa yleensäkin puhuttiin paljon ensimmäisen maailmansodan jälkeisissä sekasortoisissa oloissa ja joka tuli esiin myös Heideggerin poliittisessa itseymmärryksessä 1930-luvun alussa.⁵⁰

Tästä perspektiivistä avautuu myös Heideggerin filosofinen antisemitismi – niin epä- tai antifilosofiselta kuin se kuulostaa-

---

(GA94: 124) Jo aikaisemmin Heidegger toteaa: Das Ende der "Philosophie". – *Wir müssen sie zum Ende bringen und damit das völlig Andere – Metapolitik – vorbereiten. Demgemäß auch der Wandel der Wissenschaft, 'Philosophie' loppu.* – Meidän täytyy viedä se [filosofia] päätökseensä ja valmistella sen myötä täysin toista – metapolitiikkaa. Sitä seuraa myös tieteen muutos" (ibid.: 114). Trawny (2015: 20) sijoittaa Heideggerin "metapolitiikkaa" koskevan ajatuksen esiin nousun Heideggerin oletettaman filosofisen ajattelun heikkenemisen "lopputilanteeseen" 1930-luvun alussa, jolloin Heideggerin mukaan "ajan akateeminen filosofia oli yhtä heikkoa kuin aika itse"; vrt. Grosser 2011: 179–180.

⁵⁰ Ks. esim. Martin 1989: 16; Bambach 2003: 76, 86–88, 97, 103–104; Morat 2007: 108, 119–121; Zaborowski 2010: 142–143, 284–286; Givsan 2011: 15–16.

kin. Lyhyesti: Heideggerin historiaa mytologisoivassa ajattelussa saksalaiset ovat valittu kansa, hengeltään kreikkalaisista periytyvä filosofis-metafyysinen kansakunta, joka on kutsuttu päättämään Euroopan ja lopulta koko maailman kohtalosta – ei enempää eikä vähempää kuin suurajattelijana Heideggerin johdolla.⁵¹ Heideggerin mukaan saksan kieli on kreikan kielen tavoin ainoa kieli, joka pystyy tunkeutumaan olemisen salaisuuksiin ja lausumaan ne julki⁵² – toisin sanoen, kuten Heidegger vihkoissa sanoo: *Der Deutsche allein kann das Sein ursprünglich neu dichten und sagen*, "Yksinomaan saksalainen voi runoilla ja sanoa olemisen alkuperäisesti uudelleen".⁵³ Saksa on siten Heideggerille erityinen kielimaailma, jossa juutalaisille ei ole sijaa johtuen siitä, että "semiittisinä nomadeina" he ovat *weltlos*, "maailmattomia".⁵⁴ Tämä on Heideggerin kielen politiikkaa ja tässä suhteessa Heidegger on poliittinen filosofi, olemisen kuuntelijana radikaali ajattelija; ajattelijana joka uskoo, että vain valittu kansa voi ajatella, koska sillä on hallussaan yhtä mahdettava kieli kuin antiikin kreikka aikanaan oli, silloin kauan sitten, esisokraattisena aikana, jolloin ajattelijoiden oli vielä ihmettelämisen kyky.

Edellä mainittu *Mustien vihkojen* taustalla oleva Heideggerin filosofinen kriisi, siitä nouseva Heideggerin filosofis-poliittinen radikalisoituminen ja lopulta hänen Saksan kansallissosialistisen työväenpuolueen ohjelmaa tukeva rehtorikautensa kaikkine siihen liittyvine vastoinkäymisineen ja pettymyksineen

---

⁵¹ Ks. esim. Mehring 1992: 79, 84; Appelhans 2002: 319, 379; Morat 2007: 105–139; Zaborowski 2010: 288–306; Denker 2011: 119–121; ohjelmallisesti tämä tulee esille Heideggerin rehtorin puheessa, jossa Heidegger samaistaa oman filosofisen kutsumuksensa, yliopiston uudistamisen ja Saksan kansallisen heräämisen (ks. GA16: 107–117).

⁵² Heideggerin ajatuksesta Saksan kielestä "kreikkalaisena" kielenä, ks. esim. GA16: 679; GA31: 50–51, GA40: 61; Appelhans 2002: 367–368; Bambach 2003: 55–56.

⁵³ GA94: 27.

⁵⁴ Faye 2009: 195–198; Zaborowski 2010: 622–623; Trawny 2015: 38–39; Di Cesare 2015: 61–63, Di Cesare 2016 [2014]: 252–256.

johtivat 1930-luvun puolivälissä Heideggerin ajattelun poetisoitumiseen, kielelliseen muutokseen, joka merkitsi käännettä hänen suhteessaan filosofiaan: Heidegger sanoutui lopullisesti irti akateemisesta filosofiasta ja sen sovinnaisesta kielestä ja loi Hölderlinin ja Nietzschen hengessä oman idiosynkraattisen ilmaisutapansa, olemisen avaamiselle omistautuneen ajattelun kielen.⁵⁵

Tähän poliittis-poeettiseen käänteeseen perustuva kielen politiikka on avain Heideggerin poliittiseen radikalisoitumiseen. Toisin sanoen, Heideggerin *Sein und Zeitin* jälkeisen, perinteisestä filosofiasta yhä enemmän etäännyvän ajattelun virikelähde on sen erityinen, paikoin arvoituksellisen esoterinen, paikoin viimeisten aikojen käsilläoloon viittaava Heidegger-kieli, Heideggerin assosioiva, jatkuvasti etymologiaa mytopoetikaksi muuntava puhetapa, joka sekä tuo asioita kielen piiriin että tekee niistä olevia nimeämällä ne.⁵⁶ Lyhyesti: tavanomaisen saksan kielen sijasta Heideggerin ajattelun kieli on Heidegger-saksa: Heidegger *heideggert*, Heidegger "heideggeroi". Tämä on hänen ajattelunsa varsinainen ilmaisukeino, sen saksan kielen kielellisille erikoisominaisuuksille ja niistä juontuvalle etymologiselle rikkaudelle rakentuva merkitysten syvätaaso, josta Heideggerin ilmaisut nousevat – jopa niin, että ei ole Heideggeria ilman saksan kieltä, sen vuosisataisia merkityskerrostumia, joiden kuuntelijana Heidegger on vailla vertaansa.

---

⁵⁵ *Mustissa vilkoissa* Heidegger (GA95: 65) kiteyttää ajatuksensa: *Hölderlin und Nietzsche – die Geschichte des Seyns*, Hölderlin ja Nietzsche merkitsevät yhdessä "olemisen historiaa". Samalla kun Heideggerin Hölderlinin ja Nietzschen hengessä tapahtuneessa ajattelun poetisoinnissa – Heideggerin sanoin: *Dichten und Denken* – on kysymys poliittisesta radikalisoitumisesta, siinä on kysymys ennen kaikkea kielellisestä radikalisoitumisesta, kielen rajojen murtamisesta ja uusien, metafysiikan tuolla puolen avautuvien ajattelumahdollisuuksien luomisesta (ks. esim. Müller-Lauter 2000: 1-32; Appelhans 2002: 28-45, 126-31, 145-160; Morat 2007: 143-204; Grosser 2011: 84-91).

⁵⁶ Heideggerin ajattelun kielestä vrt. esim. Zaborowski 2010: 73-76.

Mutta nimenomaan tässä suhteessa, verrattuna *Sein und Zeitin* omaperäiseen, uutta filosofista ajattelua luovaan ilmaisutapaan, on ei ainoastaan hämmentävää, vaan myös kiusallista törmätä *Mustien vihkojen* matalamielisiin huomautuksiin juutalaisista ja juutalaisuudesta. Näissä huomautuksissa Heidegger tuntuu menettäneen kyvyn kuunnella, mitä hän sanoo, kuunnella sitä kieltä, jolla hän juutalaisten ja juutalaisuuden "juutalaisuutta" kuvaa – siis kyvyn kuunnella oman filosofisen kielenä ja natsien populistisen propagandakielen eroja, sitä miten "kolmannen valtakunnan" poliittinen puhetapa kietoutui hänen omaan Heidegger-saksaansa.⁵⁷ *Mustissa vihkoissa* ei puhu "peltojen" ja "aukeaman" ajattelija, olemisen hienovaraisten merkitysvivahteiden herkkä kuuntelija, vaan kansallissosialismin luoman houremailman valtaan antautunut saksalainen professori (valtaosalle professoreista kävi samoin⁵⁸) – mutta siitä huolimatta Heideggerin antisemitismi ei nouse niinkään natsi-ideologiasta ja sen puhemaailmasta, vaan hänen omasta, Heidegger-saksan luomasta ajattelustaan, hänen "olemisen historiastaan", *Seinsgeschichte*, josta kolmekymmentäluvulla tuli hänen ajattelunsa keskeinen sisältö.

---

⁵⁷ Freiburgin yliopiston rehtorikaudellaan Heidegger ei ainoastaan painottanut toiminnassaan ja esiintymisessään asemaansa "Führer-rehtorina", *Führer-Rektor*, vaan hän myös omaksui kansallissosialismille ominaisen "kansanomaisen", *völkisch*, ajattelu- ja puhettavan (ks. esim. Zaborowski 2010: 363–365).

⁵⁸ Heideggerin tavoin monet muut professorit antoivat tukensa Hitlerin politiikalle osallistumalla 11.11.1933 vetoomukseen *Bekanntnis der Professoren an den deutschen Universitäten und Hochschulen zu Adolf Hitler und dem nationalsozialistischen Staat*, "Saksan yliopistojen ja korkeakoulujen professorien tunnustautuminen Adolf Hitlerin ja kansallissosialistisen valtion kannattajiksi" (ks. GA16: 190–193; Schneeberger 1962: 148; Morat 2007: 123). Freiburgin yliopiston kansallissosialistisesta yhtenäistämisestä, ks. John et al. 1991; Saksan yliopistolaitoksen kansallissosialistamisesta yleensä ks. esim. Haug 1989; Leaman 1993; Sandkühler 2009.

Karl Jaspersin "filosofisesta omaeläkerrasta" saamme hyvän vihjeen siitä, mitä Heideggerin ajattelussa tapahtui Hitlerin valtaannousun yhteydessä ja sen jälkeen – kysymyshän oli, kuten edellä nähtiin, jo 1920- ja 1930-lukujen taitteessa alkaneesta Heideggerin filosofisesta ja poliittisesta, tai paremminkin filosofis-poliittisesta, kriisistä ja sitä seuranneesta radikalisoitumisesta. Kun puheeksi tulivat *Siionin viisaiden pöytäkirjat*, Jaspers huomautti Heideggerille, että niissä oli kysymys "pahansuovasta mielettömyydestä", *bösartiger Unsinn*, Heidegger vastasi ponnekkaasti, ikään kuin hänellä olisi ollut hallussaan salattu totuus: *Es gibt doch eine gefährliche internationale Verbindung der Juden*, "Mutta onhan juutalaisten vaarallinen kansainvälinen yhteenliittymä olemassa".⁵⁹ Heidegger siis ilmiselvästi uskoi johonkin, joka juuri kätkeytyneisyytensä takia vaaransi kohtalokkaalla tavalla saksalaisuuden olemuksen. Esiin nousee pakottava kysymys: mitä tekemistä tällä on *Seinin* kanssa – mitä tekemistä tällä on ylipäätään Heideggerin *ajattelun* kanssa, filosofiasta puhumattakaan?

Juutalaiset ja *Machenschaftin* maailmanvalta

Vastausta on lähdeittävä hakemaan nimenomaan siitä kielellisestä tavasta, jolla Heidegger kuvaa "juutalaisuutta" – lainausmerkit korostavat tässä sitä fiktiivistä, mystifioivaa ja mytifiioivaa konstruktiota, jonka Heidegger rakensi juutalaisuuden ympärille. Tässä katsannossa Heideggerin mainitsema salaliitonomainen juutalaisten "yhteenliittymä" oli hänelle ennen kaikkea juutalaisten talousmahtiin perustuva näkymätön valtakeskittymä, kansainvälinen juutalaisten verkosto, joka pakotti valtiot toimimaan juutalaisten ehdoilla – tämä ajatustahan on tuttu jo Hitlerin *Mein Kampfista* ja hänen lukuisista puheistaan.⁶⁰

---

⁵⁹ Jaspers 1977:101; vrt. Taureck 2008: 35–36.

⁶⁰ Hitlerin *Mein Kampfissa* ja siihen perustuvassa natsiprobandassa toistuivat jatkuvasti juutalaisten oletettuun kansainväliseen talous-

Mustissa viikossa Heidegger yksioikoisesti kääntää natsien propagandaväitteet juutalaisten maailmavallasta omalle olemisen historiaa koskevalle erityiskielelleen ja palauttaa sitä kautta juutalaisten taloudellisen vallan heidän erityisiin rotuominaisuuksiinsa, heidän rodulliseen olemisen tapaansa, heidän sovitamattomaan rodulliseen "toiseuteensa". Tässä yhteydessä hän käyttää ilmaisuja, joissa aikakauden juutalaistuneet sekoittuvat hänen idiosynkraattiseen Heidegger-saksaansa:

"Jättiläismäisen yksi piiloutunein hahmo ja ehkä kaikkein vanhin on laskemisen, kaupittelun ja sekaisin sekoittamisen sitkeässä istuva taito, jota kautta juutalaisten maailmattomuus saa perustuksensa."⁶¹

Heideggerin avainsana tässä suhteessa on hänen luomansa suggestiivinen termi *das Riesige*, substansstivoitu adjektiivi "jättiläismäinen", jolla hän tarkoittaa valtaviin lukujen ja yli-inhimillisten mittasuhteiden, kaikkialle yltävän laskennallisuuden ja suunnittelun aikaansaaman kaiken kattavan tieteellis-teknisen rationalismin herruutta, toisin sanoen, *Machenschaftin* maail-

---

mahtiin viittaavat ilmaisut kuten: *internationales Börsenjudentum*, *internationales jüdisches Börsenkapital*, *internationale jüdische Weltfinanz*, usein lyhennetyssä muodossa *internationales Judentum* ja kollektiivisingulaarina *der internationale Jude* (ks. esim. Schmitz-Berning 2007: 324–325). Hitlerin puheiden ja natsipropagandan aiheuttamaa saksan kielen deformaatiota kuvaa natsivainoissa henkiin jäänyt romaanisten kielten professori Victor Klemperer (1975 [1947]) käsitteeksi muodostuneella termillään *Lingua Tertii Imperii*, "kolmannen valtakunnan kieli".

⁶¹ *Eine der verstecktesten Gestalten des Riesigen und vielleicht die älteste ist die zähe Geschicklichkeit des Rechnens und Schiebens und Durcheinander-mischens, wodurch die Weltlosigkeit des Judentums gegründet wird.* (GA95: 97); vrt. GA94: 487–488: *Das Riesige als das Kennzeichen der "Vollendung" der Neuzeit*, "Jättiläismäinen uuden ajan 'täyttymyksen' tunnusmerkkinä"; *Vollendung* tarkoittaa sekä täyttymistä tai täydellistymistä että loppua tai päättymistä.

manvaltaa, joka on seurausta länsimaisen metafysiikan kehitymisestä taloudellis-poliittisen vallan muodoksi, josta juutalaisen käsissä on muodostunut vaarallinen uhka Saksalle ja saksalaisuudelle.⁶² Kysymys on juutalaisia ja itse juutalaisuutta koskevasta filosofisesta ja filosofis-poliittisesta uskomuksesta, ideologisesta kuvitelmasta, joka perustuu juutalaisuuden negatiiviseen mytologisointiin, juutalaisten filosofis-poliittiseen demonisointiin.

Uutta ja olennaista *Mustissa viikkoissa* onkin, että ne suuntaavat nyt ensimmäisen kerran huomion nimenomaan Heideggerin ajatteluun *sisältyvään*, hänen filosofisesti perustelemaansa, mutta silti natsi-ideologiaa myötäilevään antisemitistiseen ajatuskonstruktiionsa. Sen keskiössä on väite salaliiton tavoin maailmaa hallitsevasta juutalaisuudesta, *Weltjudentum*. Itse termihän, tämä jo kielelliseltä muodoltaan suggestiivisen juutalaisvihamielinen, kielteisillä ja uhkaavilla mielikuvilla latautunut ilmaisu, oli olennainen osa Hitlerin ja kansallissosialistien propagandaa juutalaisten eliminoimiseksi rotupuhtauden ihanteelle omistautuneesta Saksan "kansanruumiista". Lisäksi tämä rasistinen fantasmagoria oli myös laajalle levinnyt koko

---

⁶² Ks. GA 96: 117–119. *Machenschaft* merkitsee "kaiken olevan rajoittamatonta tehtävyyttä", *schränkenlose Machbarkeit alles Seienden* (GA96: 79). Ajatuksen taustalla on tekemistä ilmaisevasta verbistä *machen* johdettu adjektiivi *machbar*, joka ilmaisee sitä, mikä voidaan tehdä, on tehtävissä eli on mahdollista, ja sitä vastaava substantiivi *Machbarkeit*, jonkin "tehtävyys". Heideggerin ajattelussa *Machenschaft* on siis selaista asioiden aikaansaamista, jossa yhtyvät kuvittelu (*vor-stellen*), kuviteltu (*vor-ge-stellte*, "eteen asetettu") ja valmistaminen (*her-stellen*). Tällainen tekeminen alistaa kaiken olevan (*das Seiende*) suunnittelun, ennakkoinnin ja laskennallisuuden alaisuuteen ja suhtautuu siihen siten vain hyödynnettävyyden ja hyödyn näkökulmasta, tieteellis-tekni- nisen tuotettavuuden kannalta (ks. esim. GA94: 341, 357, 372, 384, 425, 454, 485; GA95: 66, 94, 278, 284, 312–313, 380–385, 392–393, 402–404, 420–421, 425, 427, 435, 440; GA96: 6–7, 14, 30–31, 39, 43, 44, 45–48, 52–57, 59, 61–64, 81, 105–119, 121, 125–126, 132, 173, 140–142; GA97: 391–392, 395–396, 497–498).

1900-luvun alkupuolen Euroopassa.⁶³ Heideggerin tapa kuvata "maailmanjuutalaisuutta" on siten itse asiassa "filosofinen" versio sekä yleiseurooppalaisesta antisemitismistä että Hitlerin juutalaisvastaisesta vihanlietsonnasta, joka huipentui 1. tammi-kuuta 1939 hänen pitämäänsä valtiopäiväpuheeseen, jossa hän avoimesti uhkasi juutalaisia kansanmurhalla:

"Mikäli kansainväliselle finanssijuutalaisuudelle Euroopan sisä- ja ulkopuolella vielä kerran onnistuisi syöstä kansat maailmansotaan [kuten Hitlerin mukaan ensimmäisessä maailmansodassa], silloin ei tuloksena tule olemaan maapallon bolshevioiminen ja sen myötä juutalaisuuden voitto, vaan juutalaisen rodun hävittäminen Euroopasta."⁶⁴

Mustissa viikoissa Heidegger ei uhkaa juutalaisia heidän tuhoamisellaan. Juutalaisia koskevissa lausumissaan hän tuo kuitenkin eri tavoin esiin, että juutalaiset eivät rotunsa takia kuulu Saksaan. He eivät ylipäätään ole saksalaisia, vaan toissyyntyisiä "vieraita", jotka eivät ole "juurtuneet" Saksan maaperään. He ovat nimenomaan *bodenlos*, vailla perustaa, sanojen *Erde* ja *Boden* merkityksessä, ja siten kansainvälisesti toimivia kosmopoliitteja, jotka oveluudellaan ja salakavaluudellaan ovat maallisen mammonan lisäksi onnistuneet "liberaalien" ja muiden "epäsaksalaisten" voimien myötävaikutuksella jopa saamaan

---

⁶³ Ks. Di Cesare 2016, joka on kokonaisvaltainen ja yksityiskohtainen analyysi Heideggerin juutalaiskäsitelmästä, sen filosofis-kulttuurisesta taustasta ja sen merkityksestä Heideggerin ajattelussa 1930-luvulla ja toisen maailmansodan aikana; Heideggerin *Sein*-filosofiaan perustuvasta "metafyysisestä antisemitismistä", *metaphysischer Antisemitismus*, ks. Di Cesare 2015.

⁶⁴ *Wenn es dem internationalen Finanzjudentum in und außerhalb Europas gelingen sollte, die Völker noch einmal in einen Weltkrieg zu stürzen, dann wird das Ergebnis nicht die Bolschewisierung der Erde und damit der Sieg des Judentums sein, sondern die Vernichtung der jüdischen Rasse in Europa.* (Kershaw 2014: 201)

suojan Saksan hengenelämästä, itse saksalaisuuden olemuksesta. Heideggerin sanoin:

”Juutalaisuuden väliaikaisella vallan kasvulla on kuitenkin perustansa siinä, että länsimainen metafysiikka, varsinkin sen uuden ajan kehitysvaiheessaan, tarjosi kiinnityskohdan sille muutoin tyhjän rationaalisuuden ja laske-miskyvyn alan valtaukselle, joka tätä tietä hankki itselleen suojapaikan ’hengen’ piiristä, pystymättä koskaan omin voimin käsittämään kätkeytyjä ratkaisun alueita. Mitä alkuperäisemmiksi ja alunalkaisemmiksi ratkaisut ja kysymykset tulevat, sitä luoksepääsemättömämmäksi ne jäävät tälle ’rodulle’.”⁶⁵

Juutalaisilla ei siis Heideggerin mukaan ole kykyä filosofiseen ajatteluun, kaikkein vähiten olemisen, *Seinin*, ymmärtämiseen, sillä koko heidän olemassaolonsa ja elämäntapansa perustuu olevan, *das Seienden*, hyödyntämiseen.⁶⁶ Siten Heideggerin teesi

---

⁶⁵ *Die zeitweilige Machtsteigerung des Judentums aber hat darin ihren Grund, daß die Metaphysik des Abendlandes, zumal in ihrer neuzeitlichen Entfaltung, die Ansatzstelle bot für das Sichbreitmachen einer sonst leeren Rationalität und Rechenfähigkeit, die sich auf solchem Wege eine Unterkunft im "Geist" verschaffte, ohne die verborgenen Entscheidungsbezirke von sich aus je fassen zu können. Je ursprünglicher und anfänglicher die künftigen Entscheidungen und Fragen werden, umso unzugänglicher bleiben sie dieser "Rasse".* (GA96: 46)

⁶⁶ On korostettava, että Heidegger ei puhu juutalaisesta rodusta sen biologisessa tai biologistisessa merkityksessä, vaan viittaa sillä juutalaisten "toiseuteen" ihmislajina, jolla ei ole olemuksellista yhteyttä olemiseen Heideggerin tarkoittamassa *Sein/Seyn*-merkityksessä, vaan jonka elämä rajoittuu pelkästään olevan, *das Seiende*, piiriin (ks. esim. Di Cesare 2015: 59–60). Mutta samalla, kuten Trawny (2015: 59) huomauttaa, "Heideggerin käsitys 'rodusta' on ambivalentti": toisaalta Heidegger sanoutuu irti natsien rotupolitiikasta ja sitä tukevasta ideologiasta, toisaalta hän kuitenkin puhuu myönteisessä mielessä "rodusta" nimenomaan saksalaisten ominaisuutena, millä hän tarkoittaa "veren ääntä", *Stimme des Blutes*, "verta ja maaperää", *Blut und Boden*,

"maailmanjuutalaisuudesta" on Peter Trawнын mukaan yhteydessä Heideggerin *Machenschaft*-termillä kuvaamaan teknis-taloudellisen järjen ylivaltaan, jonka perustana on Descartesin filosofiasta ja valistuksesta alkava, olevaa objektivoiva tieteellinen ajattelu ja siihen perustuva maailman matemaattis-luonnontieteellinen haltuunotto, sen alistaminen ja hyödyntäminen antroposentrisen subjektiajattelun nimissä.⁶⁷ Tämän kaiken Heidegger näkee kiteytyvän "juutalaisten maailmanlaajuisessa salaliitossa", jonka Trawny selittää sisältävän fantasmaattisen ajatuskompleksin, jossa oikosulun tavoin juutalaisuus, heidän "juurettomuutensa", "maailmattomuutensa", "perustan puutteensa" ja erityinen "laskemisen kykynsä" kytkeytyvät rationalistiseen filosofiaan ja länsimaista ajattelua hallitsevaan metafysiikkaan. Tässä mielessä "juutalaisuus" on Heideggerille *Seinsvergessenheitin*, "olemisen unohtamisen", kaikkein kavalin muoto. Tähän Heideggerin *Sein*-ajattelusta nousevaan käsitykseen juutalaisuudesta Trawny viittaa käsitteellään *seinsgeschichtlicher Antisemitismus*, "olemishistoriallinen antisemitismi".⁶⁸

Juuri Heideggerin oletama juutalaisten hengettömyys, heidän hyötyä ja taloudellista etua korostava elämäntapansa on syynä siihen, että Heidegger näkee juutalaisten *Machenschaftin* uhkaavan Saksan koko olemassaoloa, Saksan olemisen tapaa

---

"rodun mahtia", *Macht der Rasse*, jotka takaavat saksalaisten erityisen "toimintavalmiuden", *Handlungsbereitschaft*; kaikki tämä muodostaa saksalaisten "kansanruumiin ruumiillisen elämän merkityksessä", *Volkkörper im Sinne des leiblichen Lebens* (ibid.: 60–63; vrt. Di Cesare 2016: 165–182). Ajatuksena siis on, että juutalaiset eivät kuulu saksalaisten "kansanruumiiseen", vaan he ovat sitä, mitä saksan kieli kuvaa sanalla *Fremdkörper*, kirjaimellisesti "vieras ruumis".

⁶⁷ Ks. GA65: 16–25, 126–132, 392; GA66: 25–29, 116; GA69: 46–49, 61; GA95: 172–173; Heideggerin Descartes-käsityksestä ks. esim. Müller-Lauter 2000: 240–242.

⁶⁸ Ks. Trawny 2015: 32–58; vrt. Morat 2007: 170–180; Descartesin subjektiajattelusta suhteessa Heideggerin olevaa, *das Seiende*, koskevaan ajatteluun ks. esim. Schwan 1989: 112–116.

erityisenä henkisenä ja filosofisena kansakuntana, nykyajan kreikkalaisina.⁶⁹

”Se että *Machenschaftin* aikakaudella rotu kohotetaan historian (tai vain historiankirjoituksen) nimenomaiseksi ja vartavasten asetetuksi ’periaatteeksi’, ei ole ’opinkappaleisiin’ uskovien dogmaatikkojen mielivaltainen keksintö, vaan seuraus *Machenschaftin* mahdista, jonka täytyy alistaa oleva sen kaikkine alueineen suunnitelmallisen laskennallisuuden alaiseksi. Rotuajattelun kautta ’elämä’ saataan jalostettavuuden muotoon, mikä edustaa yhdenlaista laskennallisuutta. Johtuen *heidän korostuneesta laskennallisesta kyvystään* juutalaiset ovat ’eläneet’ jo aikapäiviä rotuperiaatteen mukaan, minkä vuoksi he myös kaikkein voimaperäisimmin vastustavat sen rajoittamatonta käyttöä. Rodunjalostuksen järjestelmä ei ole peräisin elämästä itsestään, vaan se perustuu elämän alistamiseen *Machenschaftin* valtaan. Se mitä se tällaisella suunnittelulla ajaa takaa on kansojen *rodullisuuden täydellinen poistaminen* valjastamalla ne kaiken olevan samalla tavalla rakennettuihin ja yhdenmukaisiin laitoksiin. Rodullisuuden poistamista seuraa kansojen itsestään vieraantuminen – historian, siis olemisen ratkaisualueiden, menetys.”⁷⁰

---

⁶⁹ Vrt. Mehring 1992: 68–89, 98–101; Trawny 2015: 59–69.

⁷⁰ *Daß im Zeitalter der Machenschaft die Rasse zum ausgesprochenen und eigens eingerichteten "Prinzip" der Geschichte (oder nur der Historie) erhoben wird, ist nicht die willkürliche Erfindung von "Doktrinären", sondern eine Folge der Macht der Machenschaft, die das Seiende nach allen seinen Bereichen in die planhafte Berechnung niederzwingen muß. Durch den Rassegedanken wird "das Leben" in die Form der Züchtbarkeit gebracht, die eine Art der Berechnung darstellt. Die Juden "leben" bei ihrer betont rechnerischen Begabung am längsten schon nach dem Rasseprinzip, weshalb sie sich auch am heftigsten gegen die uneingeschränkte Anwendung zur Wehr setzen. Die Einrichtung der rassistischen Aufzucht entstammt nicht dem Leben selbst, sondern der Übermächtigung des Lebens durch die Machenschaft. Was diese mit solcher Planung betreibt, ist eine vollständige Entrassung*

Heideggerin mukaan "rotuperiaate" ei siis ole saksalainen, vaan alunperin juutalaisuuteen sisäisesti kuuluva ajattelutapa, joka perustuu kaiken elämän alistamiseen tieteellis-teknisen rodunjalostuksen valtaan ja joka kaiken lisäksi johtaa sitä kautta lopulta kansojen ominaispiirteiden häviämiseen. Homogenisointi, alkuperäisen, maasta nousevan ja siihen juurtuneen saksalaisuuden, *Deutschtum*, tuhoava, vieraista aineista koostuva yhtenäiskulttuuri on siten Heideggerin mukaan fundamentaalinen uhka saksalaisuudelle, Saksan kansan historialliselle ominaislaadulle, sen muista kansoista eroavalle läheiselle yhteydelle *Seiniin*, olemisen olemiseen, joka avautuu vain saksalaisille, heidän kreikan kieleen perustuvalle saksan kielelleen. Siksi juutalaiskysymys on perimmältään metafyyminen kysymys, kuten Heidegger sanoo:

"Maailmanjuutalaisuuden roolia koskeva kysymys ei ole rodullinen kysymys, vaan sellaista ihmisyyttä⁷¹ koskeva

---

der Völker durch die Einspannung derselben in die gleich gebaute und gleichschnittige Einrichtung alles Seienden. Mit der Entrassung geht eine Selbstentfremdung der Völker in eins – der Verlust der Geschichte – d.h. der Entscheidungsbzirkel zum Seyn. (GA96: 56)

⁷¹ *Menschentümlich* adjektiivina vastaa sekä ranskan kielen sanaa *humain* (adj./subst.) että englannin kielen *human* ja vastaavasti *Menschentümlichkeit* samaa kuin ranskan *humanité* ja englannin *humanity* (tavallisesti saksaksi *Menschheit*, *Menschsein*, *Menschengeschlecht*, *Menschentum*). Kysymys on siis siitä mihin saksaksi viitataan ilmaisuilla *das Dasein als Mensch*, *die Existenz als menschliches Lebewesen*, *die wesentlichen Eigenschaften der Menschen*, *das Leben der Menschen* eli siitä miten ihminen on ihminen tai toteuttaa ihmisyytään, miten ihminen eksistoi ja miten ihmisen inhimillisyys ilmenee. On selvää, että suhteessa juutalaisuuteen Heideggerilla tähän kaikkeen liittyy myös tietyllä tavalla ironinen sävy tai ulottuvuus: juutalaisten "ihmisyyshän" ei Heideggerin mukaan vastaa saksalaisten ihmisyyttä, kuten *Mustien vihkojen* viittaukset juutalaisiin ja juutalaisuuteen osoittavat.

metafyysinen kysymys, joka voi *kertakaikkisen sitoutumattomasti* ottaa maailmanhistorialliseksi 'tehtäväkseen' kaiken olevan juurimiseen irti olemisesta."⁷²

Heideggerin mukaan salakavaluudessaan kaikkialle soluttautuneet ja kaikkialla huomaamattomasti toimivat juutalaiset hyötyvät jopa muiden käymistä sodista. Myös tällä tavoin sakalaiset on alistettu "juutalaisten maailmanvallan", *Weltjudentum*, alaisuuteen.

"Saksasta uloslaskettujen emigranttien yllyttämä maailmanjuutalaisuus on kaikkialla tavoittamaton eikä sen tarvitse kaiken valtansa levittämisessä osallistua missään sotoimiin, kun sitä vastoin meille jää vain oman kansamme parhaimpien parhaan veren uhraaminen."⁷³

Vaikka Heidegger tekee selvän eron natsien biologistiseen ajattelutapaan ja siihen perustuvaan rotupolitiikkaan, hän siitä huolimatta natsien tavoin uskoo, että juutalaisten häikäilemättömyys ei tunne minkäänlaisia rajoja, ei edes suhteessa omaan juutalaisuuteensa.

"Vasta kun metafyyssisessä mielessä olemuksellisesti 'juutalainen' [substantivoitu adjektiivi eli se mikä juutalaisuudessa on 'juutalaista'] taistelee juutalaista vastaan, on historiassa saavutettu itsetuhon huipentuma; edellyttäen,

---

⁷² Die Frage nach der Rolle des Weltjudentums ist keine rassische, sondern die metaphysische Frage nach der Art von Menschentümlichkeit, die schlechthin ungebunden die Entwurzelung alles Seienden aus dem Sein als weltgeschichtliche "Aufgabe" übernehmen kann. (GA96: 243)

⁷³ Das Weltjudentum, aufgestachelt durch die aus Deutschland herausgelassenen Emigranten, ist überall unfassbar und braucht sich bei aller Machtentfaltung nirgends an kriegerischen Handlungen zu beteiligen, wogegen uns nur bleibt, das beste Blut der Besten des eigenen Volkes zu opfern. (GA96: 262)

että 'juutalainen' on kaikkialla tempaissut herruuden itselleen, niin että myös taistelu 'juutalaista' vastaan ja se kaikkein ensimmäiseksi joutuu sen alistamaksi."⁷⁴

Yhteenvedon on siis todettava, että vaikka Heideggerin idiosynkraattisen kielen verhoama, filosofisissa yhteyksissä ja filosofisella kielellä muotoiltu antisemitismi nousee hänen olemisen historiaa koskevasta ajattelustaan,⁷⁵ se on juutalaisten *ei-saksalaisuutta* korostaessaan siitä huolimatta samansuuntaista kansallissosialistisessa Saksassa valloilleen päässeeseen juutalaisvihamielisyyden kanssa. Toisin sanoen, vaikka Heidegger vuodesta 1934 lähtien eri tavoin sanoutui irti natsien kansallissosialismista ja erityisesti natsien rotupolitiikasta, hänen tapansa viitata juutalaisten ja juutalaisuuden ei-saksalaisuuteen edustaa lopulta samaa antisemitismia, jota natsipuolue sekä lietsoi että käytti hyväkseen häikäilemättömässä terrorissaan sekä valloitus- ja sotapolitiikassaan ja lopulta holokaustiin johtaneessa rotupolitiikassaan. Heideggerin juutalaisvastaisuudessa on siis kysymys ajattelutavasta, jota Donatella Di Cesare kutsuu Heideggerin "metafyysiseksi antisemitismiksi", *metaphysischer Antisemitismus*,⁷⁶ ajattelutavasta, joka sulkee juutalaiset ja juutalaisuuden pois ajattelun alueelta, siis alueelta, joka Heideggerin mukaan avautuu vain saksalaisille ja saksalaisuudelle.

---

⁷⁴ *Wenn erst das wesenhaft "Jüdische" im metaphysischen Sinne gegen das Jüdische kämpft, ist der Höhepunkt der Selbstvernichtung in der Geschichte erreicht; gesetzt, daß das "Jüdische" überall die Herrschaft vollständig an sich gerissen hat, so daß auch die Bekämpfung "des Jüdischen" und sie zuvörderst in die Botmäßigkeit zu ihm gelangt.* (GA97: 20)

⁷⁵ Ks. Trawny 2015: 31–57.

⁷⁶ Ks. Di Cesare 2016: 9–10; käsitteellään "metafyysinen antisemitismi" Di Cesare tekee selvän eron tavanomaisen antisemitismin ja Heideggerin *Sein/Seyn*-ajattelusta nousevan filosofisen antisemitismin välillä: juutalaiset ovat omatoimisesti sulkeneet itsensä *Seinin* ulkopuolelle, sillä heidän olemassa olonsa ja elämäntapansa keskittyy kokonaan *das Seienden* piiriin ja siten juutalaisuus sinänsä, sen olemuksen muodostava "tyhjä rationaalisuus", sekä perustuu metafysiikkaan että edistää

Ihmiskunnan viimeinen näytös

Tästä kaikesta Heidegger kieltäytyi tekemästä tiliä sodan jälkeen.⁷⁷ Tätä merkitsee Heideggerin itsepintainen, henkilökohtaiseksi elämänpolitiikaksi kehittynyt vaikeneminen, menneisyyden torjuva *Schweigen*, jopa filosofiaksi muodostunut *Verschwiegenheit*, joka ei ole ainoastaan eettinen ja moraalinen ongelma, vaan myös koko Heideggerin ajattelua, sen tulkintaa ja ymmärtämistä, varjostava filosofinen ongelma.⁷⁸ Kummassakin merkityksessä Heideggerin vaikeneminen – joka ei ole samaa kuin puhumasta kieltäytyminen – koskee hänen ajattelunsa syvintä olemusta. Se koskee pyrkimystä metafysiikan ja nihilismin ylittämiseen, mikä samalla merkitsee pyrkimystä ylittää ei ainoastaan ihmisen, vaan myös kielen rajat, paradoksaalisesti, kielen avulla, kielen kautta, ja lopulta pyrkimystä *Sein* – merkityksessä *Seyn* – vapauttamiseen *das Seienden*, olevan,

---

sitä (ks. erityisesti *ibid.*: 127–131, 256–262; Di Cesare 2015; vrt. Trawny 2015).

⁷⁷ Sodan jälkeen Heidegger joutui liittoutuneiden tutkimuskomission eteen vastaamaan teoistaan kansallissosialismin aikana. Hän myönsi ilmiselvät tosiasiat, mutta vältti ottamasta niihin kantaa, samalla kun hän puolustukseksi turvautui puolitotuuksiin, vääristelyihin ja vaikenemiseen (ks. esim. Ott 1992: 291–327). Ainoastaan Herbert Marcusen käynnistämässä yksityisessä kirjeenvaihdossa Heidegger tunnusti erehtyneensä natsien suhteen, mutta juutalaisvainoista hän ei halunnut sanoa muuta kuin että ne olivat verrattavissa siihen, miten liittoutuneet kohtelivat saksalaisia vuoden 1945 jälkeen (ks. Farías 1989: 372–376).

⁷⁸ Ks. esim. GA96: 136, 213; GA36/37; Givsan 1998: 79–108; Appelhans 2002: 291–293; Morat 2007: 192–193. Heideggerin käsitys vaikenemisen merkityksestä liittyy olenaisesti hänen ajatukseensa tavanomaisen kielen rajoittuneisuudesta, sen "mitäänsanomattomuudesta", kuten esim. hänen toteamuksessaan: *Mit der gewöhnlichen Sprache, die heute immer weitgreifender vernutzt und zerredet wird, läßt sich die Wahrheit des Seyns nicht sagen* (GA65: 78), "Tavanomaisella kielellä, josta yhä laajemmin tulee käytössä kulunutta ja puhkipuhuttua, ei ole mahdollista sanoa olemisen totuutta."

vallasta, siis kaikesta siitä, mikä ylläpitää *Daseinin* ylivalta-asemaa, ihmisen hybristä.

Miten vaikeneminen avaa tien tämän ongelman ymmärtämiseen, miten vaikeneminen vastaa kysymykseen olemisen olemisesta? Tähän kysymykseen ei ole yksiselitteistä vastausta (yksiselitteisyyttä ei Heideggerin kohdalla ylipäättäänkään ole), mutta kaikki palautuu kuitenkin aina kolmekymmentäluvulle, Heideggerin ajattelussa tapahtuneeseen käänteeseen. Tämä käänne ei ollut pelkästään filosofinen merkityksessä *Kehre*,⁷⁹ se oli perimmiltään poliittinen, poliittinen tavalla, joka lopulta loi edellytykset Heideggerin ajattelun poetisoitumiselle ja siihen sisältyvälle kielen politiikalle.

Kuten edellä on käynyt ilmi, Heideggerin politisoituminen alkoi jo ennen vuotta 1933, mutta tämä vuosi sai Heideggerin ajattelussa käänteentekeväen merkityksen Hitlerin valtaannousun myötä. Tässä tilanteessa Heidegger uskoi, että kansallissosialismi merkitsi murtautumista irti kaikesta vanhasta, kaikkien saksalaisuuden nousua estävien kahleiden murtamista, valmiutta vääjäämättä, päättäväisesti ja armotta taistella saksalaisen *Seinin*, nyt nimenomaan sen uudessa, metafyyysisessä merkityksessä *Seyn*, vapauttamiseksi, ja siihen perustuvan *das Völkische* -periaatteen mukaisen kansallisvaltion luomiseksi –

---

⁷⁹ Heideggerin ajattelun tie koki 1930-luvulla suunnanmuutoksen, *Kehre*, joka merkitsee sekä kääntymistä ja käännettä että palaamista ja paluuta. *Sein und Zeitille* keskeisestä *Dasein*-analyysistä Heidegger suuntautui kohti *Seinin* ymmärrystä, jonka lähtökohtana oli jo *Sein und Zeitiin* sisältyvä viittaus tutkimussuunnan kääntymisestä ajasta olemiseen (*Zeit und Sein*) (ks. GA2: 39). Toisin sanoen, Heidegger kääntyi täällä-olon fundamentaaliontologiasta kaiken edellytyksenä olevan olemisen tarkasteluun, olemishistorian, *Seinsgeschichte*, merkityksessä. Etualalle nousi kysymys, miten olemisen itsessään sekä kätkeytyy että paljastuu, miten olemisen avautuu itsessään. Tämä kysymys kääntää huomion ihmisen suhteesta olemiseen toisinpäin: olemisen suhteeseen ihmiseen ja lopulta olemisen unohtamisesta (*Seinsvergessenheit*) olemisen suojelemiseen ja varjelemiseen (*Wahrnis des Seins*) (ks. GA11a: 119–120; GA11b: 149–151).

teema, jota Faye käsittelee laajasti Heidegerin natsisitoumuksia tarkastelevassa tutkimuksessaan.⁸⁰ Mustat vihkot osoittavat, että Heideggerin mukaan kamppailussa Saksan eloonjäämisestä ja sen tulevaisuudesta kaikki keinot olivat sallittuja. Kuten Heidegger sanoo:

”Kansallissosialismi on *barbaarinen periaate*. Tämä on siinä olennaista ja sen mahdollinen suuruus. Kansallissosialismi itsessään ei ole vaara, vaan se että se tehdään harmittomaksi tekemällä siitä totta, hyvää ja kaunista käsittelevä saarna (kuten koulutusillassa).”⁸¹

Huolimatta pettymyksestään sen suhteen, miten natsipuolue toteutti kansallissosialismia politiikassaan, Heidegger pysyi kuitenkin uskollisena sen idealle, sen aatteelliselle "suuruudelle" – johon hän viittaa myös tunnetussa, paljon keskustelua herättäneessä kohdassa teoksessaan *Einführung in die Metaphysik* (kirjoitettu 1935, julkaistu 1953), jossa hän puhuu "liikkeen" eli kansallissosialismin "sisäisestä totuudesta ja suuruudesta".⁸²

---

⁸⁰ Ks. Faye 2009: 125–128, 137–142, 193–194, 306–311, 366–377; adjektiivin *völkisch* ja sen substantivoidun muodon *das Völkische* merkityksistä natsi-ideologiassa ja Heideggerin ajattelussa ks. myös esim. Rockmore 1997 (1992): 35–38, 82, 260–261.

⁸¹ *Der Nationalsozialismus ist ein barbarisches Prinzip. Das ist sein Wesentliches und seine mögliche Größe. Die Gefahr ist nicht er selbst – sondern daß er verharmlost wird in eine Predigt des Wahren, Guten und Schönen (so an einem Schulungsabend)*. (GA94: 194)

⁸² *Was heute vollends als Philosophie des Nationalsozialismus herumgeboten wird, aber mit der inneren Wahrheit und Größe dieser Bewegung (nämlich mit der Begegnung der planetarisch bestimmten Technik und des neuzeitlichen Menschen) nicht das Geringste zu tun hat, das macht seine Fischzüge in diesen trüben Gewässern der "Werte" und der "Ganzheiten"* (GA40: 208), "Mitä kaiken kaikkiaan nykyisin tarjoillaan kansallissosialismin filosofiana, mutta jolla ei ole vähintäkään tekemistä tämän liikkeen sisäisen totuuden ja suuruuden kanssa (nimittäin planetaarisesti määräytyneen tekniikan ja uuden ajan ihmisen kohtaamisen kanssa), on kalastelua 'arvojen' ja 'kokonaisuuksien' sameilla vesillä."

Olennaista on nimenomaan se, että Heidegger tekee selvän eron natsipuolueen ja kansallissosialistisen liikkeen välillä ja että hänen tukensa koskee vain tätä liikettä ylläpitävää aatetta, joka ei ole sidottu liikkeen historiallisiin vaiheisiin. Mustissa vihkoissa Heidegger toteaa yksiselitteisesti, että kansallissosialismi on perusteiltaan ajattelua koskeva kysymys.

”Vasta kansallissosialismin olemusta ja historiallista olemusvoimaa koskevan aikaisemman harhakuvitelman täydellisestä ymmärtämisestä seuraa sen myöntämisen välttämättömyys ja nimenomaan *ajatuksellisin* perustein. Täten on samalla sanottu, että tämä ”liike” jää riippumattomaksi sen kullekin ajalle ominaisesta hahmosta ja sen nyt nähtävissä olevien muotojen kestosta.”⁸³

Ennen kuin Heideggerin idealisoima kansallissosialismi voisi päästä varsinaiseen tavoitteeseensa, siis saksalaisen *Seynin* turvaamiseen, ei ainoastaan saksalaisuuden, *Deutschtumin* – tai kuten Heidegger myös sanoo, *Deutschheitin* – olemusperustaksi, vaan myös Euroopan ja koko maailman pelastamiseksi, kaiken olevan sen entisessä muodossaan oli tuhouduttava.

”Kaiken täytyy mennä täydellisen autioitumisen läpi, mitä edeltää ’kulttuurin’ tuhoutuminen sen näennäisen säilyttämisen kärkevimmissä hahmoissa. Vain siten metafysiikan kaksituhatuotinen rakennelma on järkyttävissä ja mahdollista saada romahtamaan.”⁸⁴

---

⁸³ *Aus der vollen Einsicht in die frühere Täuschung über das Wesen und die geschichtliche Wesenskraft des Nationalsozialismus ergibt sich erst die Notwendigkeit seiner Bejahung und zwar aus denkerischen Gründen. Damit ist zugleich gesagt, dass diese "Bewegung" unabhängig bleibt von der je zeitgenössischen Gestalt und der Dauer dieser gerade sichtbaren Formen.* (GA95: 408)

⁸⁴ *Alles muss durch die völlige Verwüstung hindurch, der eine Vernichtung in der schärfsten Gestalt der scheinbaren Erhaltung der "Kultur" voraufgeht. Nur so ist das zweitausendjährige Gefüge der Metaphysik zu erschüttern und in den Sturz zu bringen.* (GA96: 195)

Nietzschen ajatukseen "autiomaan leviämisestä" tukeutuen Heidegger näkee siis teknis-taloudellisen edistyksen luoman "kulttuurin" itsessään merkitsevän henkistä autioitumista, jota kulttuurin suojelemista ja säilyttämistä koskevat pyrkimykset vain entisestään lisäävät.⁸⁵ Sodan loppuvaiheessa, vuodesta 1941 eteenpäin, Heideggerin ajattelu muuttuu yhä enemmän katastrofiajatteluksi, jonka perustana on "metafyysis-olemishistoriallisesti", *metaphysisch-seynsgeschichtlich*, ymmärretyn *Machenschaftin* aiheuttama tekniikan valloilleen pääseminen. Kun metafysiikka saavuttaa "maailmanimperialismin", "*Welt-Imperialismus*", asteen, se merkitsee "tekniikan korkeinta täydellistymistä", *höchste Vollendung der Technik* (kursivointi Heideggerin), joka lopulta ajaa maailman tuhoonsa.

"Sen viimeinen näytös on oleva se, että maapallo räjäyttää itsensä ilmaan ja nykyinen ihmiskunta häviää. Mutta se ei ole onnettomuus, vaan *olemisen* ensimmäinen puhdistus olevan ylivallan sille aiheuttamasta syvimmästä vääristymästä."⁸⁶

"Olemisen puhdistus"? Juuri tämä on Heideggerin ongelma, vähintäänkin hänen *Mustien vihkojensa* ongelma. Suhteessa juutalaisuuteen – tai kuviteltuun, *filosofiseksi fantasmaksi* muuttuneeseen

---

⁸⁵ Heidegger viittaa tässä Nietzsche (1968: 376) Zarathustran sanoihin: *Die Wüste wächst*, "autiomaan kasvaa". Heideggerin (GA8: 31) mukaan Nietzsche näki jo 1800-luvun lopulla mihin maailma on menossa: *die Verwüstung breitet sich aus*, "autioituminen leviää", ja se on enemmän kuin "tuhoaminen" (*Vernichtung*), se on kammottavampaa (*unheimlicher*) kuin "hävitys" (*Zerstörung*), sillä autioituminen merkitsee ei ainoastaan kaiken tähän asti kasvaneen ja rakennetun häviämistä, vaan myös kaikkien autioitumista estävien ja vastustavien voimien tuhoutumista (vrt. Müller-Lauter 2000: 128–129, 141–142).

⁸⁶ *Deren letzter Akt wird sein, dass sich die Erde selbst in die Luft sprengt und das jetzige Menschtum verschwindet. Was kein Unglück ist, sondern die erste Reinigung des Seins von seiner tiefsten Verunstaltung durch die Vormacht des Seienden.* (GA96: 238)

seen "juutalaisuuteen" – oleminen on eksklusiivinen käsite: samalla kun se sulkee sisäänsä "saksalaisuuden" se sulkee ulos "juutalaisuuden".⁸⁷ Kuten edellä on käynyt ilmi, juutalaisilla ei ole pääsyä olemisen, *das Sein/Seyn*, "kätkeyille alueille" juuri siksi että he ovat juutalaisia; toisin sanoen, juuri heidän juutalaisuutensa, se että he elävät olevasta, *das Seiende*, estää heitä pääsemästä olemuksellisten ratkaisujen alueille: sinne missä oleminen näyttäytyy puhtaimmillaan, ilman maailman "melua", *Lärm*,⁸⁸ ilman sen häiritsevää, ajattelua turmelevaa vaikutusta. Siihen että "maapallo räjäyttää itsensä ilmaan", siis tähän "puhdistavaan" katastrofiin, on Heideggerin mukaan myös "amerikanismilla", "bolshevismilla" ja "englantilaisella parlamentarisimilla" oma osuutensa,⁸⁹ mutta se että *Machenschaftista* saattoi ylipäätään kehittyä nykyisyyttä hallitseva maailmanmahti, siitä ovat Heideggerin mukaan yksinomaan juutalaiset vastuussa.

Ratkaisematta kuitenkin jää vielä kysymys, miten oleminen alun perin menetti – ylipäätään on *voinut* menettää – "puhtautensa", toisin sanoen, miten oleminen "tahrantui", *kontaminoitui*, niin että sen "puhdistaminen" kävi välttämättömäksi (tapahtuipa tämä "puhdistaminen" "maapallon itsensä räjäyttämisen" välityksellä tai millä muulla tavalla tahansa)? Eikö oleminen ole olemusperusteisessa alkuperäisyydessään jotakin, joka on ihmisen *vaikutusten* ulottumattomissa, siitä huolimatta että se voi avautua ihmiselle? Tämän kysymyksen Mustat vihkot nostavat omalla tavallaan esiin: ne suuntaavat huomion siihen, mitä

---

⁸⁷ Vrt. Di Cesare 2015, 2016; Trawny (1915: 132-133) kutsuu Heideggerin *Entweder-Oder*-, "joko-tai"-ajatelua "olemishistorialliseksi manikealaisuudeksi", *seinsgeschichtlicher Manichäismus*.

⁸⁸ Ks. esim. GA96: 92, 253; erilaiset *Machenschaftille* ominaiset melun muodot muodostavat yhdessä "melukokonaisuuden", *das Gelärm*; sen vastakohta on "olemisen aukeaman", *die Lichtung des Seyns*, suoma "hiljaisuus", "rauha", *die Stille*.

⁸⁹ Ks. esim. GA96: 36, 39, 47, 109-110, 115, 124-125, 134, 139, 146, 149-150, 173-174, 224-225, 253, 256-259, 266, 268-269, 275-276.

"puhdistamisen" ajatus on merkinnyt viimeaikaisessa maailmanhistoriassa, maailmassa, jossa mikä tahansa "toisuus" voi joutua vainon ja väkivallan kohteeksi.

Heidegger-tutkimuksen uudet haasteet

Kaiken tämän jälkeen voidaan äkkipäätä tulla siihen johtopäätökseen, että Heidegger oli suuri erehtyjä ja hänen erehdyksensä niin suuri ja niin anteeksiantamaton, että mitään ei ole enää tehtävissä. Toisin sanoen, voidaan ainoastaan pahoitellen todeta, että filosofisesti katsoen Heidegger on nyt *passé*, lopullisesti loppuun käsitelty, *erledigt*, kuten saksalaiset sanovat. Tämän näkemyksen mukaan Heideggerin ajattelulla ei ole enää mitään sanottavaa, koska se on antisemitismin "takraamaa" ja siksi "tapaus Heidegger" voidaan armeliaasti poistaa päiväjärjestyksestä – tai, kuten Emmanuel Faye on ehdottanut, hänen teoksensa pitäisi siirtää kirjastojen filosofisilta osastoilta kansallissosialismin historiaa käsitteleviin osastoihin.⁹⁰

Mutta tämä olisi todella suuri erehdys ja filosofisesti katsoen anteeksiantamatonta. Mitä siis Heideggerin *Mustien* vihkojen jälkeen – onko Heidegger vielä pelastettavissa? Vastaukseksi tähän kysymykseen esitän kolme näkökohtaa.

(1) *Mustien vihkojen* jälkeen on selvää, että Heideggerin – "1900-luvun merkittävimmän filosofin" – koko tuotanto sen filosofisia perusteita myöten on uudelleenarvioinnin edessä. Erityisesti tämä koskee Heideggerin *Kehren* jälkeistä ajattelua, *Seinsgeschichte* eli "olemishistorian" kehittelyä, varsinkin kaiken sen kannalta mikä liittyy hänen *Beiträge*-teokseensa sekä sen syntyhistorian että sen filosofisen sisällön kannalta (niitähän ei voi erottaa toisistaan); samoin se koskee Heideggerin Hölderlin-teksteistä alkavaa filosofian poetisoitumista, siis filosofian uutta alkua merkitsevän *Dichten und Denken* -lähestymistavan painottumista Heideggerin myöhemmässä ajattelussa – ja

---

⁹⁰ Faye 2009: 428.

kaikki tämä nimenomaan Heideggerin antisemitismien, krypto-antisemitismien ja mahdollisen antijudaismin huomioon ottaen. Kysymyksen ei ole ainoastaan siitä, mikä Heideggerin ajattelussa on kestävä, vaan kysymys on myös Heideggerin vaikutuksesta koko nykyfilosofiaan, koko sodanjälkeiseen filosofiseen ajatteluun. Omalla tavallaan tämä koskee varsinkin ranskalaista filosofiaa, joka monin tavoin nousee Heideggerin ajattelusta – mitä olisi esimerkiksi Derrida ilman Heideggeria?

(2) On selvää, että Heideggerin uudelleenarviointi ei ole mahdollista ilman hänen teostensa historiallis-kriittistä laitosta.⁹¹ Ongelmana on, että nykyinen *Gesamtausgabe* on vailla viiteapparaattia oleva historiaton laitos, joka on toimitettu Heideggerin perikunnan valvonnassa. Historiallis-kriittisen laitoksen toimittaminen edellyttää ensiksikin Heideggerin koko tuotannon rajoituksetonta käyttömahdollisuutta, siis sekä kaikkien jo julkaistujen teosten ja luentojen käsikirjoitusten että kaikkien julkaisemattomien kirjoitusten (kuten seminaarien) ja niihin liittyvän muun aineiston (puheet, esitelmät, kirjeet ynnä muut henkilökohtaiset paperit) perikunnasta vapaata saatavilla oloa, ja toiseksi keskustelua toimitustyön periaatteista, jotka tekevät oikeutta Heideggerille sekä historiallisesti että filosofisesti, mihin liittyy myös kysymys Heideggerin elämäkerran ja hänen ajattelunsa suhteista. Tämän lisäksi Heideggerin ajattelun uudelleenarviointi edellyttää kriittisen keskustelun esteeksi muodostuneen Heidegger-kultin purkamista, siis Heideggeria koskevan filosofisen hagiografian perinpohjaista kritiikkiä nyt esiin tulleiden tietojen valossa. Tässä yhteydessä on myös käytävä kriittisesti läpi Heideggerin rehabilitointi 1950-luvun alussa siihen liittyvine valheineen, puolittotuksineen ja salailuineen.⁹²

---

⁹¹ *Gesamtausgaben* kritiikistä ks. esim. Kisiel 1995; Livingston 2010.

⁹² Ks. esim. Leaman 1993: 10–13; Heinz 2015; Kellerer 2015.

(3) Mustien vihkojen julkaisemisen jälkeen erityiskysymyksiä nousevat esiin ainakin seuraavat teemat. Ensinnäkin, esiin nousee Heideggerin tapauksen lisäksi ja sen valossa yleensäkin 1900-luvun intellektuellien ja akateemisten piirien keskuudessa monin tavoin vallinnut, seurauksiltaan monesti vakava, jopa tuhoisa, aatteellis-filosofinen ja poliittinen radikalismi ja ekstremismi, sekä sen historiallinen vaikutus eurooppalaiseen ajatteluun yleensä. Toiseksi nousee esiin filosofisesti ymmärretyn "saksalaisuuden" ja "ranskalaisuuden" merkitys sekä Heideggerin ajattelun että sen tulkinnan yhteydessä. Molemmista kysymyksistä on tietysti kirjoitettu jo hyllymetreittäin, mutta kysymys kuuluu nyt: mitä *Mustat vihkot* merkitsevät tälle keskustelulle? Toisin sanoen, miten vihkojen ja niiden historiallisen kontekstin näkökulmasta voidaan ja tulee ymmärtää Euroopan 1900-lukua, Eric Hobsbawmin sanoin, "äärimmäisyyksien aikakautta",⁹³ joka merkitsi myös järjen rajoilla, järjen hämärämailla liikkuvan ja lopulta järjen vastaisen anti-intellektuaalisen intellektualismin esiin nousua, ja millä tavoin Heidegger on tämän aikakauden ajattelija filosofina, joka "palasi Syrakusasta" ei ainoastaan pettyneenä, vaan myös filosofisesti traumatisoituneena?⁹⁴

Mitä tämä kaikki merkitsee *Mustien vihkojen* jälkeen? On selvää, että Heideggeria ei enää voida lukea siten kuin ennen, siis ikään kuin mitään ei olisi tapahtunut, mutta Heideggerin lukeminen ei lopu, päinvastoin, vihkojen jälkeen se alkaa uudelleen, uuden alun avaamana.

FT, vapaa tutkija, Berliini

Kirjallisuus

Adorno, Theodor W. (1963) *Eingriffe. Neun kritische Modelle*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

---

⁹³ Ks. Hobsbawm 1996 (1994).

⁹⁴ Ks. Gadamer 1988.

- Adorno, Theodor W. (1976 [1963]) *Musikalische Schriften*. Adorno, Theodor W. (1976) *Gesammelte Schriften. Band 19*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Altwegg, Jürg (Hrsg.) (1988) *Die Heidegger Kontroverse*. Frankfurt am Main: Athenäum.
- Appelhans, Jörg (2002) *Martin Heideggers ungeschriebene Poetologie*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Bambach, Charles (2003) *Heidegger's Roots. Nietzsche, National Socialism, and the Greeks*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Carnap, Rudolf (2004 [1928]) "Scheinprobleme in der Philosophie". *Scheinprobleme in der Philosophie und andere metaphysikkritische Schriften*. Hamburg: Felix Meiner Verlag (3-48).
- Carnap, Rudolf (1975 [1929]) "Überwindung der Metaphysik durch logische Analyse der Sprache". Schleichert, Hubert (Hrsg.) (1975) *Logischer Empirismus – Der Wiener Kreis Ausgewählte Texte mit einer Einleitung*. München: Fink Verlag (149-171).
- Celan, Paul (2004) "Todesfuge" und andere Gedichte. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Denker, Alfred (2010) "Martin Heidegger, Karl Jaspers und die Universitätsreform (1919-1933)". Denker, Alfred & Zaborowski, Holger (Hrsg.) *Heidegger und der Nationalsozialismus II. Interpretationen. Heidegger-Jahrbuch 5*. Freiburg / München: Verlag Karl Alber. (32-45).
- Denker, Alfred (2011) *Unterwegs in Sein und Zeit. Einführung in Leben und Denken von Martin Heidegger*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Denker, Alfred & Zaborowski, Holger (Hrsg.) (2009a) *Heidegger und der Nationalsozialismus: I. Dokumente. Heidegger-Jahrbuch 4*. Freiburg / München: Verlag Karl Alber.
- Denker, Alfred & Zaborowski, Holger (Hrsg.) (2009b) *Heidegger und der Nationalsozialismus: II. Interpretationen (Heidegger-Jahrbuch 5)*. Freiburg / München: Verlag Karl Alber.
- Di Cesare, Donatella (2015) "Das Sein und der Jude. Heideggers metaphysischer Antisemitismus". Trawny, Peter & Mitchell, Andrew J. (Hrsg.) (2015) *Heidegger, die Juden, noch einmal*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag.
- Di Cesare, Donatella (2016 [2014]) *Heidegger, die Juden, die Shoah*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag.
- Eerikäinen, Hannu (2015) "Mitä Mustien vihkojen jälkeen?" *Tiede ja edistys*. 2 / 2015 (179-187).

- Fariás, Victor (1989 [1987]) *Heidegger und der Nationalsozialismus. Mit einem Vorwort von Jürgen Habermas*. Frankfurt am Main: S. Fischer.
- Faye, Emmanuel (2009 [2005]) *Heidegger. Die Einführung des Nationalsozialismus in die Philosophie. Im Umkreis der unveröffentlichten Seminare zwischen 1933 und 1935*. Berlin: Matthes & Seitz.
- Friedman, Michael (2004) *Carnap. Cassirer. Heidegger. Geteilte Wege*. Frankfurt am Main: Fischer Verlag.
- Gadamer, Hans-Jörg (1988) "Zurück von Syrakus?" Altwegg, Jürg (Hrsg.) (1988) *Die Heidegger Kontroverse*. Frankfurt am Main: Athenäum (176-179).
- Givsan, Hassan (1998a) *Eine bestürzende Geschichte. Warum Philosophen sich durch den "Fall Heidegger" korrumpieren lassen*. Würzburg: Königshausen & Neumann.
- Givsan, Hassan (2011) *Zu Heidegger. Ein Nachtrag zu "Heidegger – das Denken der Inhumanität"*. Würzburg: Königshausen & Neumann.
- Grosser, Florian (2011) *Revolution denken. Heidegger und das Politische 1919 bis 1969*. München: C. H. Beck Verlag.
- Habermas, Jürgen (1987) "Heidegger – Werk und Weltanschauung". Fariás, Victor (1989 [1987]) *Heidegger und der Nationalsozialismus. Mit einem Vorwort von Jürgen Habermas*. Frankfurt am Main: S. Fischer (11-37).
- Habermas, Jürgen (1991 [1953]) "Mit Heidegger gegen Heidegger denken. Zur Veröffentlichung von Vorlesungen aus dem Jahre 1935". Habermas, Jürgen (1991) *Philosophisch-politische Profile. Erweiterte Ausgabe*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag (65-72).
- Haug, Wolfgang Fritz (Hrsg.) (1989) *Deutsche Philosophen 1933*. Hamburg: Argument-Verlag.
- Heidegger, Martin (2015) *Anmerkungen I-V. (Schwarze Hefte 1942-1948). Gesamtausgabe. IV. Abteilung. Hinweise und Aufzeichnungen. Band 97*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag (GA97).
- Heidegger, Martin (1983) *Aus der Erfahrung des Denkens (1910-1976). Gesamtausgabe. I. Abteilung. Veröffentlichte Schriften 1910-1976. Band 13*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag (GA13).
- Heidegger, Martin (2003 [1936-1938]) *Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis). Gesamtausgabe. III: Abteilung. Unveröffentlichte Abhandlungen. Band 65*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag (GA65).
- Heidegger, Martin (1997 [1938/1939]) *Besinnung. Gesamtausgabe. III. Abteilung. Unveröffentlichte Abhandlungen. Band 66*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag (GA66).

- Heidegger, Martin (2007 [1964]) "Das Ende der Philosophie und die Aufgabe des Denkens." *Zur Sache des Denkens (1962-1964). Gesamtausgabe. I. Abteilung. Veröffentlichte Schriften 1910-1976. Band 14.* Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann (67-90) (GA14).
- Heidegger, Martin (1998 [1938-1940, 1939]) *Die Geschichte des Seyns. Gesamtausgabe. III. Abteilung. Unveröffentlichte Abhandlungen Vorträge Gedachtes. Band 69.* Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag (GA69).
- Heidegger, Martin (2006 [1949]) "Die Kehre". *Identität und Differenz. Gesamtausgabe I. Abteilung. Veröffentlichte Schriften 1910-1976. Band 11.* Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag (113-124) (GA11a).
- Heidegger, Martin (2006 [1962]) "Ein Vorwort. Brief an Pater William J. Richardson". *Identität und Differenz. Gesamtausgabe I. Abteilung. Veröffentlichte Schriften 1910-1976. Band 11.* Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag (143-152) (GA11b).
- Heidegger, Martin (1994 [1935]) *Einführung in die Metaphysik. Gesamtausgabe. II. Abteilung. Vorlesungen 1919-1944. Band 40.* Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag (GA40).
- Heidegger, Martin (1991 [1929]) *Kant und das Problem der Metaphysik. Gesamtausgabe. I. Abteilung. Veröffentlichte Schriften 1910-1976. Band 3.* Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag (GA3).
- Heidegger, Martin (1999 [1938-1939, 1946-1948]) *Metaphysik und Nihilismus. Gesamtausgabe. III. Abteilung. Unveröffentlichte Abhandlungen. Vorträge Gedachtes. Band 67.* Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag (GA67).
- Heidegger, Martin (2000) *Reden und andere Zeugnisse eines Lebensweges 1910-1976. Gesamtausgabe. I. Abteilung. Veröffentlichte Schriften 1910-1976. Band 16.* Frankfurt am Main: Klostermann Verlag (GA16).
- Heidegger, Martin (2001) *Sein und Wahrheit. Gesamtausgabe. II. Abteilung. Vorlesungen (1919-1944). Band 36/37. 1. Die Grundfrage der Philosophie (Sommersemester 1933). 2. Vom Wesen der Wahrheit (Wintersemester 1933/34).* Frankfurt am Main: Viktor Klostermann Verlag. (GA36/37)
- Heidegger, Martin (1977 [1927]) *Sein und Zeit. Gesamtausgabe. I. Abteilung. Veröffentlichte Schriften 1914-1970. Band 2.* Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag (GA2).

- Heidegger, Martin (2002 [1951-1952]) *Was heißt Denken? Gesamtausgabe. I. Abteilung. Veröffentlichte Schriften 1910–1970. Band 8.* Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag (GA8).
- Heidegger, Martin (2007 [1929]) "Was ist Metaphysik?" *Wegmarken. Gesamtausgabe. I. Abteilung. Veröffentlichte Schriften 1914–1970. Band 2.* Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag (103-122) (GA9).
- Heidegger, Martin (1994 [1930]) *Vom Wesen der menschlichen Freiheit. Einleitung in die Philosophie (Sommersemester 1930). Gesamtausgabe. II. Abteilung. Vorlesungen 1923-1944. Band 31.* Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag (GA31).
- Heidegger, Martin (2014) *Überlegungen II-VI (Schwarze Hefte 1931-1938). Band 94.* Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag (GA94).
- Heidegger, Martin (2014) *Überlegungen VII-XI (Schwarze Hefte 1938/39). Band 95.* Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag (GA95).
- Heidegger, Martin (2014) *Überlegungen XII-XV (Schwarze Hefte 1939-1941). Band 96.* Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag (GA96).
- Heinz, Marion (2015) "Die geheimen Briefe". *Hohe Luft. Philosophie-Zeitschrift.* Ausgabe 3, 2015 (82-83).
- Heinz, Marion (2009) "Volk und Führer. Untersuchungen zu Heideggers Seminar *Über Wesen und Begriff von Natur, Geschichte und Staat* (1933/34)." Denker, Alfred & Zaborowski, Holger (Hrsg.) (2009) *Heidegger und der Nationalsozialismus II. Interpretationen (Heidegger –Jahrbuch 5).* Freiburg / München: Verlag Karl Alber (55-75).
- Hobsbawm, Eric (1996 [1994]) *The Age of Extremes. A History of the World, 1914-1991.* New York: Vintage Books.
- Janke, Wolfgang (2011) *Die Sinnkrise des gegenwärtigen Zeitalters. Weg und Wahrheit, Welt und Gott.* Würzburg: Königshausen & Neumann.
- Jaspers, Karl (1977) *Philosophische Autobiographie. Erweiterte Neuauflage.* München: Piper Verlag.
- John, Eckhard, Martin, Bernd, Mück, Marc & Ott, Hugo (Hrsg.) (1991) *Die Freiburger Universität in der Zeit des Nationalsozialismus.* Würzburg: Verlag Ploetz.
- Kellerer, Sidonie (2015) "Heideggers verborgene Wahrheiten und die 'Schwarzen Hefte'". *Philosophie Magazin.* Nr. 3, 2015 (70-73).
- Kershaw, Ian (2014) *Hitler 1936-1945. Band 2.* München: Deutsche Verlags-Anstalt.

- Kisiel, Theodore (1995) "Heidegger's Gesamtausgabe: An International Scandal of Scholarship". *Philosophy Today* 39 (1995) (3-15).
- Klemperer, Victor (1975 [1947]) *LTI. Notizbuch eines Philologen*. Leipzig: Reclam Verlag.
- Leaman, George (1993) *Heidegger im Kontext. Gesamtüberblick zum NS-Engagement der Universitätsphilosophen*. Hamburg: Argument-Verlag.
- Livingston, Elizabeth (2010) "The Last Hand: Restrictions on Martin Heidegger's Papers in the Deutsches Literaturarchiv Marbach". *Journal of Information Ethics*. Vol. 19, Nr. 1, 2010 (110-125).
- Martin, Bernd (2001) "Heidegger und die Reform der deutschen Universität 1933". Schramm, Gottfried & Martin, Bernd (Hg.) *Martin Heidegger. Ein Philosoph und Politik*. Freiburg im Breisgau: Rombach Verlag (149-194).
- Martin, Bernd (Hrsg.) (1989) *Martin Heidegger und das "Dritte Reich". Ein Kompendium*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Martin, Bernd (1991) "Universität im Umbruch: Das Rektorat Heidegger 1933/34". John, Eckhard, Martin, Bernd, Mück, Marc & Ott, Hugo (Hrsg.) *Die Freiburger Universität in der Zeit des Nationalsozialismus*. Freiburg & Würzburg: Verlag Ploetz (9-24).
- Mehring, Reinhard (1994) "Der philosophische Führer und der Kronjurist. Praktisches Denken und geschichtliche Tat von Martin Heidegger und Carl Schmitt". *Deutsche Vierteljahresschrift für Literatur und Geistesgeschichte* 68 (1994) (333-363).
- Mehring, Reinhard (1992) *Heideggers Überlieferungsgeschick. Eine dionysische Inszenierung*. Würzburg: Königshausen & Neumann.
- Morat, Daniel (2007) *Von der Tat zur Gelassenheit. Konservatives Denken bei Martin Heidegger, Ernst Jünger und Friedrich Georg Jünger, 1920-1960*. Göttingen: Wallstein Verlag.
- Müller-Lauter, Wolfgang (2000) *Heidegger und Nietzsche. Nietzsche-Interpretationen III*. Berlin & New York: Walter de Gruyter.
- Nietzsche, Friedrich (1968 [1883-1885]) *Also sprach Zarathustra. Ein Buch für Alle und Keinen. Nietzsche Werke. Kritische Gesamtausgabe. VI.1*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Ott, Hugo (1992 [1988]) *Martin Heidegger. Unterwegs zu seiner Biographie*. Frankfurt am Main: Campus Verlag.
- Pöggeler, Otto (1963) *Der Denkweg Martin Heideggers*. Pfullingen: Verlag Günter Neske.
- Pöggeler, Otto (1999) *Heidegger in seiner Zeit*. München: Wilhelm Fink Verlag.

- Pöggeler, Otto (1992) *Neue Wege mit Heidegger*. Freiburg & München: Verlag Karl Alber.
- Reijen, Willem van (2009) *Martin Heidegger*. Paderborn: Wilhelm Fink Verlag.
- Rockmore, Tom (1997 [1992]) *On Heidegger's Nazism and Philosophy*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Safranski, Rüdiger (1994) *Ein Meister aus Deutschland. Heidegger und seine Zeit*. München: Hanser Verlag.
- Sandkühler, Hans Jörg (Hrsg.) (2009) *Philosophie im Nationalsozialismus*. Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- Schmitz-Berning, Cornelia (2007) *Vokabular des Nationalsozialismus*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Schneeberger, Guido (1962) *Nachlese zu Heidegger. Dokumente zu seinem Leben und Denken. Mit zwei Bildtafeln*. Bern: Buchdruckerei AG Suhr.
- Schwan, Alexander (1989 [1965]) *Politische Philosophie im Denken Heideggers. 2., um einen "Nachtrag 1988" erweiterte Auflage*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Taureck, Bernhard H. F. (2008) "Einleitung. Heidegger und der Nationalsozialismus: eine Interessengemeinschaft". Taureck, Bernhard H. F. (2008) *Politische Unschuld? In Sachen Martin Heidegger*. München: Wilhelm Fink Verlag (7-41).
- Thomä, Dieter (2013) "Heidegger und der Nationalsozialismus. In der Dunkelkammer der Seinsgeschichte". Thomä, Dieter (Hrsg.) (2013) *Heidegger Handbuch. Leben – Werk – Wirkung. 2. überarbeitete und erweiterte Auflage*. Stuttgart & Weimar: Verlag J. B. Metzler (108-133).
- Trawny, Peter (2010) *Adyton. Heideggers esoterische Philosophie*. Berlin: Matthes & Seitz.
- Trawny, Peter (2015 [2014]) *Heidegger und der Mythos der jüdischen Weltverschwörung*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Trawny, Peter (2014) "Nachwort des Herausgebers". Heidegger, Martin (2014) *Überlegungen II-VI (Schwarze Hefte 1931-1938). Band 94*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag (529-536).
- Trawny, Peter (2009) ""Was ist 'Deutschland'?" Ernst Jüngers Bedeutung für Martin Heideggers Stellung zum Nationalsozialismus". Denker, Alfred & Zaborowski, Holger (Hrsg.) (2009b) *Heidegger und der Nationalsozialismus: II. Interpretationen (Heidegger-Jahrbuch 5)*. Freiburg / München: Verlag Karl Alber (229-234).
- Zaborowski, Holger (2010) *"Eine Frage von Irre und Schuld?" Martin Heidegger und der Nationalsozialismus*. Frankfurt am Main: Fischer Verlag.